

Pavel Josip Šafařík.

(V spomin stoletnice njegovega rojstva sestavil *Fr. Vidic.*)

Slavni Dobrovský, oče slavistike, je dobil vrednega naslednika v svojem delovanju, Pavla Josipa Šafaříka¹⁾, katerega je dal Slovanom mali, zatirani, a žilavi narod slovaški.

Pavel Josip Šafařík se je rodil dné 13. velikega travna leta 1795. v borni slovaški vasici Kobelárovem, v Gemerskem komitatu. Njegov oče, doma izŠtítnika, je bil protestantovski župnik in pridigar; bil je resen, a dobrovoljen mož in je določil tudi sina za svoj stan. Govoril in pisal je slovaški in latinski, nemški in madjarski je umel le nekoliko. Šafaříkova mati Katarina, hči posestnika Káreša, je bila dobra in skrbna gospodinja, ki je vestno vzgajala svoje otroke: umrla pa je že, ko je študiral

Šafařík v Kežmarku (1812). Starejši brat Jan je bil oskrbnik v Kis-Körösu, rojstvenem kraju madjarskega pesnika Petöfija; drugi brat Sa-

muvel je bil tudi oskrbniški uradnik, sestra pa se je omožila s trgovcem Šarkánjem v Rožnavi. Najmlajši je bil Pavel Josip Šafařík.

Že kot otroka ga je napotil neki dogodek k jezikoslovju. Priklatilo se je namreč nekaj ciganov v vas; pazno je poslušal mali dečko

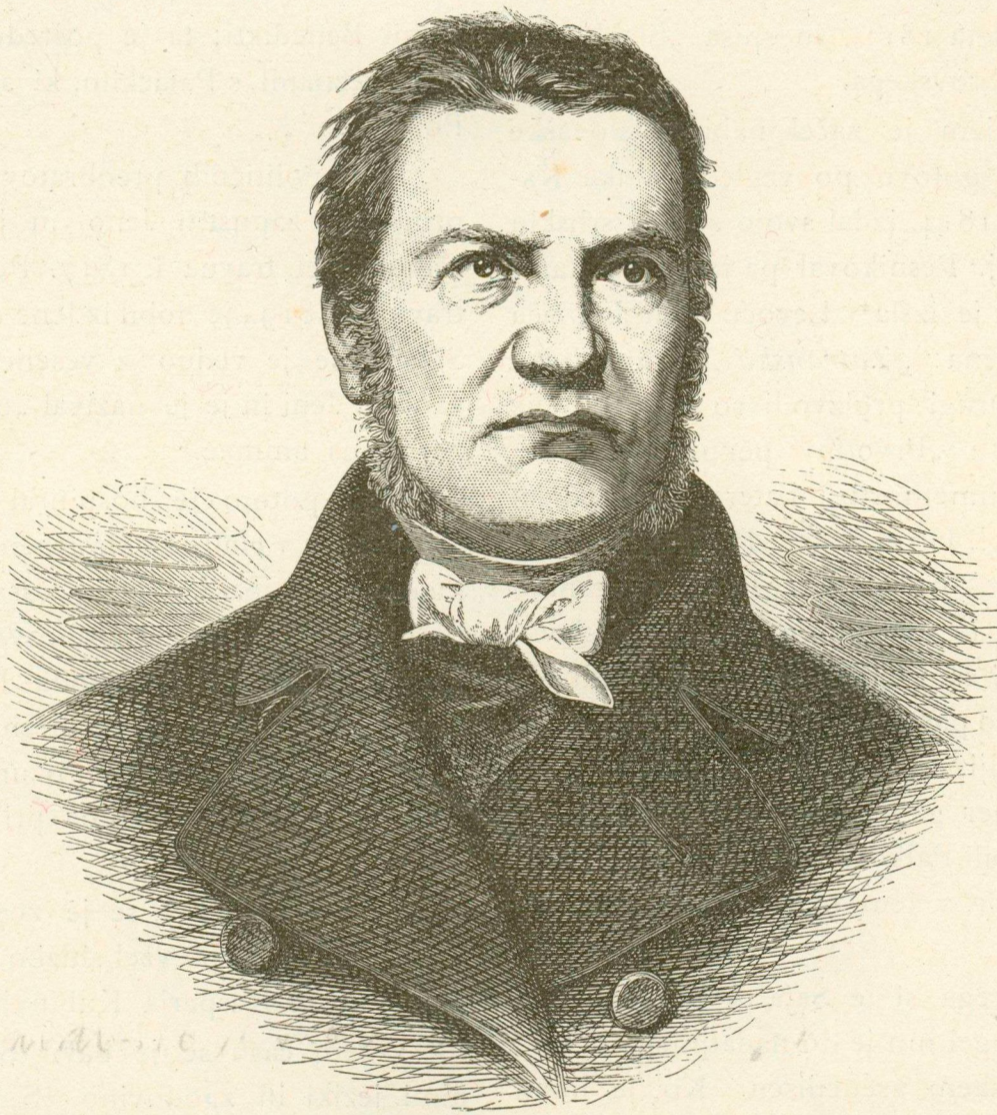
čudne glasove in besede in si jih izkušal tolmačiti. Še v poznejših letih se jih je rad spominjal in jih smehlja se zmatral za „filologične spomine iz mladostne dôbe.“

Iz kraja ga je poučeval oče na domu. Z desetim letom (1805) je prišel na nižjo gimnazijo v Rožnavo, kjer je ostal tri leta in se naučil nemščine in madjarščine, l. 1808. v Dobšino na „studia humaniora“, l. 1810. pa na licej v Kežmark

ob vznožju Tatre, kjer je hodil v šolo do l. 1815. in se učil filozofije, teologije in ogerskega prava.

V Kežmarku je bil odgojitelj v rodbini Goldbergerjevi, kjer je imel prijetno življenje.

Uplival je tedaj mnogo nanj prof. Genersich, ki je pozneje umrl na Dunaju kot profesor evangeljske fakultete, in Danijel Mihálik.

P. J. Šafařík.

¹⁾ Jos. Jireček: „Paul Joseph Šafařík“ v „Oesterreichische Revue“ 1865, VIII., str. 1 sl.; Vincenc Brandl: „Život Pavla Jos. Šafaříka“ 1887; Josip Marn: „Kopitarjeva spomenica“ 1880; dr. Konst. Jireček: „Paul Joseph Šafařík“ v „Politik“ 1895.

Izmed svojih tovarišev si je pridobil Šafařík več prijateljev; med njimi je bil v prvi vrsti Jan Benedikti, s katerim sta bila pozneje tudi v Jeni skupaj, in ki je postal profesor v Kežmarku († 1847); drugi so bili Malorusi in zlasti Srbi. Od teh se je naučil srbščine in cirilice. V Kežmarku se je vzbudila v Šafaříku ljubezen do slovanskega jezika in njegove književnosti. Že v domači vasi ga je pisatelj Novák opozoril na novočeško književnost; tu pa se je začel baviti s spisi slovaškega župnika Bohuslava Tablica, največ pa je nanj uplivala češka prestava Miltonovega „Izgubljenega parađiža“, katerega je Jungman, takrat profesor v Lito-meřicah, izdal leta 1811., in spisa „Slavin“ in „Slovanka“ Dobrovskega.

Z Benediktijem je začel nabirati slovaške narodne pesmi gotovo po vzgledu Vuka Karadžića, ki je l. 1814. izdal svojo zbirko srbskih narodnih pesmij. Pesnikoval pa je tudi Šafařík sam, in l. 1814. je izšla v Levoču mala knjižica pesmic, naslovljena: „*Tatranská Můza s lírou slovanskou*“. Drugi proizvodi so bili pozneje natisnjeni v listu „Prvotíny pěkných umění“ (Prvenci lepih umetnostij), katerega je izdajal na Dunaju prof. Hromádka. Prof. Palkovič v Požunu je prerokoval tedaj 19letnemu pesniku lepo bodočnost, in v novejšem času se je slavni pesnik Vrchlický sam izrazil, da je bil mladi Šafařík brezdvomno pesniško nadahnjen. Palkoviču le ni bilo po volji, da si je „koyal“ Šafařík nove besede, pri čemer ga je krepko podpiral Jungman, dočim so bili Palkovič, Nejedlý, Kramerius, Hněvkovský i. dr. v tem oziru pravi konservativci.

Denar, katerega si je Šafařík prislužil kot odgojitelj, pomogel mu je do nadaljnega učenja na kakem nemškem vseučilišču. Ko je dobil tudi potrebno dovoljenje, odločil se je za Jenó, kamor se je napotil preko Požuna, Dunaja, Brna in Prage v listopadu l. 1815. Takrat se mu je prvokrat vzbudilo hrepenenje, da bi ostal v Pragi.

V Jeni se je odprl Šafaříku nov svet. Razven bogoslovnega predavanja je poslušal tudi druge profesorje: jezikoslovca Eichstädta, zgodovinarja Ludena, matematika Münchowa, Friesa, Okena in druge. V prostih urah je sedel v knjižnici,

prepisaval staročeške rokopise, študiral slovnice slovanskih jezikov in že takrat zbiral podatke za slovstveno zgodovino slovansko. V tem času je prestavil Schillerjevo dramó „Maria Stuart“ in Aristophanove „Oblake“ na češki jezik. Prva je izšla v Pragi leta 1831., dočim so se tiskali od „Oblakov“ radi tedanjih razmer v cenzuri samo nekateri odlomki.

V Jeni je našel Šafařík več rojakov. J. Jireček pripoveduje, da je gojil posebno prijateljstvo z Janom Kollárjem, pesnikom „Slávy dcere“, dočim méni prof. K. Jireček, da se je ž njim seznanil šele na Ogerskem l. 1819. Malo pred njegovim odhodom iz Jene je prišel tje že znani Benedikti; ta je posredoval, da se je Šafařík seznanil s Palackim, ki se je šolal tedaj v Požunu.

Radi političnih preobratov pa je bil Šafařík primoran zapustiti Jenó in je odpotoval začetkom vel. travna l. 1817. Pozneje, 5. malega travna l. 1819., je dobil iz Jene doktorski diplom. Šafařík se je vedno z veseljem spominjal bivanja v Jeni in je je nazival „*exsilium corporis, paradisus animae*.“

Med potom je hospitiral pri orijentalistu Gesenius-u v Halle in klasičnem filologu G. Hermann-u v Lipsiji. Nekaj časa se je mudil v Pragi, kjer je spoznal Dobrovskega, Jungmana, Presla, Hanko i. dr.; toda Praške „črkarske vojske“ so se mu zdele premalenkostne. Začetkom rožnika je bil v Požunu pri Palackem, poletje pa je prebil doma pri očetu in sorodnikih.

V jeseni l. 1817. se je zopet vrnil za dve leti v Požun in prevzel službo odgojitelja v hiši plemenitaža Kasparja Kubinyja.

V tem času se je bavil Šafařík z modernimi jeziki in zgodovino. S Palackim pa sta skupno študirala estetiko in češko pesništvo. Sad tega delovanja je bil spis „*Počátky českého básnictví, obzvláště prozodie*“, katerega sta izdala brezimno l. 1818., in ki je bil naperjen proti prozodiji Dobrovskega; ta je namreč trdil, da je naglas jedino odločilen v pesništvu. Spis je vzbudil veliko zanimanje, in leta 1820. je že izšel protispis od Hněvkovskega: „*Zlomky o českém básnictví*“, ki pa nikakor ni mogel pobiti njunih nazorov.

Opomniti še moram, da je Šafařík popolnoma opustil teologijo, dasi je doma že nekolikokrat baje z uspehom pridigoval.

Pomladi l. 1819. je dobil poziv, da bi prevzel ravnateljstvo novo ustanovljenega srbskega gimnazija v Novem Sadu. Ločil se je od Palackega in sledil v kimovcu l. 1819. pozivu.

Novi Sad, novo pozorišče Šafaříkovega delovanja, je bil za Pešto prvo mesto za trgovino na Ogorskem. Bogati zakladi staroslovenskih spomenikov in rokopisov v Karlovcih in v raznih samostanih Fruške gore so vabili Šafaříka k sebi. Tu se je rad mudil; povsodi so ga prijazno sprejemali; menihi so mu z veseljem stregli, če je hotel pregledovati njihove knjižnice ali rabil kaj iz njih. Šafařík si je pridobil v Novem Sadu kmalu obče prijateljstvo.

Med njegovimi prijatelji so bili: Lucijan Mušicki, ki ga je pozdravil o njegovem prihodu s staroslovensko odo; pozneje je bil škof v Karlovcih; metropolit Stratimirović, Vuk Stefanović Karadžić, Jurij Magarašević († 1830), ki je ustanovil l. 1825. „Letopis“; Platon Atanacković (umrl l. 1867. kot škof v Novem Sadu); dr. Sladžić (Miloš Svetić), ustanovnik „Matice srpske“ i. dr. Knez Miloš Obrenović je Šafaříka jako čislal. V Belemgradu je bil Šafařík samo jedenkrat (l. 1826.).

L. 1822. si je zgradil Šafařík domače ognjišče in se poročil z Julijo Ambrózy de Zseden, katera ga je vneta podpirala pri njegovem delu, zlasti, ko je bil potem cenzor v Pragi. O svoji poroki je pisal I. Kollárju: „Naděje se od přátelské laskavosti Vaší srdečného podílu na mé radostí, oznámiti Vám musím, že ten Slovák Rosovák, co někdy trioletty a ballady psal a sonetty rýmoval, potom tří časové písmicky nakousl, nyní novou domácí činohru začál, ačkoli ne sam více, alebrž ctnou pannou Boženou Julii Ambrosy, jakožto ode dne 17. června svou přemilou ženou.“

V Novem Sadu se je Šafařík marljivo lotil dela. L. 1826. piše sam Kollárju: „Jsem tolikými ideami a plany zaměstknán, že nepochybně celý život k dovedení desátého dílu ne dostačí.“ Toda njegova služba ga je izpočetka nekoliko ovirala, kar se je sicer pozneje zboljšalo. Ni pa imel dotike s svetom. Pri tedanjih prometnih

razmerah je trajalo dolgo časa, predno je kaka nova knjiga priromala v Novi Sad. Vrh tega ni bilo njegovo zdravje trdno. Močvirnata okolica novosadska mu ni prijala; začel je bolehati, dobil mrzlico, in leta 1823. ga je spravila vodenica skoro v grob.

Druga neprilika, ki mu je zagrenila bivanje v Novem Sadu, bila je l. 1825. Ravnatelj srbskega gimnazija v Karlovcih, Magda, je izdal ogersko geografijo, v kateri je trdil, da bi bila Ogerska zbok svojega prirodnega bogastva lahko samostojna. Zategadelj je vlada Magdo odstavila in vrh tega izdala ukaz, da protestanti ne smejo biti več profesorji. Šafařík je moral pustiti ravnateljstvo, profesuro pa je obdržal po posredovanju prijateljev.

V zvezi s Kollárjem in Benediktijem je izdal Šafařík v dveh zvezkih l. 1823. in l. 1827. slovaške narodne pesmi: „*Písně světské lidu slovenského*“; leta 1827. je nasvetoval ustanovitev „Matice Slovenske“¹⁾, a brez uspeha.

Potem se je posvetil zlasti slovanski filologiji in zgodovini. Vnemala sta ga Dobrovský in njegov učenec Kopitar, s katerim se nista posebno dobro razumela. Ko je bil Šafařík v Novem Sadu, dopisovala sta si pridno; Kopitar mu je svetoval marsikaj. Ko pa je hotel učitelj svojega učenca vkovati v pretesne okove, uprl se mu je le-ta in opustil zvezo z njim l. 1837. Razmerje med njima se je potem še poostrilo in se razvilo do nasprotstva. Iz pisem, ki jih je pisal Šafařík Pogodinu, razvidimo, da je celó sovražil Kopitarja. Imenuje ga „Bösewicht“, „dvorni slavist“, „Dunajski Mephistopheles“ in še več. Da Kopitar ni posebno milo ravnal s Šafaříkom, kakor se trdi v „Kopitarjevi spomenici“, sodi se lahko po Šafaříkovih pismih; da bi bil pa Kopitarjev namen le podla denunciacija, kakor si je domišljeval Šafařík sam, in kakor trdi Brandl, pa tudi ni verjetno. Toliko se mi je zdelo vredno omeniti o razmerju med Šafaříkom in Kopitarjem, ker se baš isto na obeh straneh nekoliko pretiruje.

Razven omenjenih mož sta uplivala na Šafaříka tudi poljska učenjaka Rakowiecki in Surowiecki; ta je izdal l. 1823. „Sledzenie początków narodów słowiańskich“ v Varšavi. Stopil

¹⁾ Slovaki imenujejo svoj jezik „slovenský“.

je tudi v dotiko z Vostokovom in študiral dela Boppova in Grimmova.

L. 1826. je izšlo v Pešti njegovo prvo znanstveno delo: „*Geschichte der slavischen Sprache und Litteratur nach allen Mundarten*“ (II. izdaja v Pragi leta 1869.). Knjiga je bila v prvi vrsti namenjena učeči se mladini, ki še ni imela takega pripomočka. Spisal jo je Šafařik s trudom, ker je sam moral šele vse raziskavati.

Delo je našlo splošno priznanje, in l. 1828. je sledilo: „*Abkunft der Slaven*“ po Surowieckem in je nekaka kritika njegove razprave.

V tistem času se je bavil Šafařik tudi s topografijo in geografijo in je priobčil nekaj člankov v dunajskih „*Jahrbücher der Litteratur*“. Namerjal je izdati zemljevid Srbije in Bolgarije, a tega ni dovršil.

Tem marljiveje je proučeval literarno zgodovino, katero je hotel novo izdelano in razširjeno izdati; skončal je samo srbski, hrvaški in slovenski del leta 1832., s tiskom pa je vedno odlašal. Šele Jos. Jireček je izdal to delo kot „*Geschichte der südslavischen Litteratur*“, Praga 1864—1865 (trije zvezki), ki je velike vrednosti.

Radi podatkov za slovenščino se je obrnil Šafařik do Matije Čopa, ki je svojemu učenemu prijatelju radovoljno ustregel in mu v rožniku l. 1831. poslal svoj spis.

Najmarljiveje se je bavil Šafařik s starim srbskim slovstvom ter prepisoval listine in rokopise itd. Zbiral je srbske spomenike in ustanovil lepo zbirko rokopisov, ki je sedaj v češkem muzeju. Že l. 1828. je hotel zbrane spomenike izdati, odložil je potem to in v Pragi nadaljeval priprave za tisek, tada šele l. 1851. so izšli: „*Památky dřevního pisemnictví Jihoslovánův*“ kot prva knjiga; delo je potem zastalo, materijal pa so porabili pozneje Miklošič, Daničić i. dr.

V zvezi s tem je bil spis: „*Serbische Lesekörner oder historisch-kritische Beleuchtung der serbischen Mundart*.“ Pešta 1833 — jako dobra razprava gledé statistike, zgodovine in

starosti srbščine s teksti. Ustregel je ž njo zlasti Vuku Karadžiču in njegovim pristašem, ki so se trudili srbskemu narodnemu jeziku, katerega je tedaj izpodrivala staroslovenščina, pridobiti pravo veljavo.

Šafařikovo mnenje je tudi močno uplivalo na preosnovno hrvaškega literarnega jezika in pravopisa po Ljudevitu Gaju, s katerim si je dopisoval.

V vprašanju staroslovenščine se Šafařik ni mogel okleniti niti Dobrovskega niti Kopitarja; spoznal je v pravi meri vrednost in važnost staroslovenščine, o domovini staroslovenskega jezika pa je imel tudi on krivo mnenje z ozirom na sedanost, ko zmaguje macedonska hipoteza.

V tem času je spisal ocene o izdaji Dobrovskega „*Historia de expeditione Friderici imperatoris*“ (1828), o Katančičevem „*Orbis antiquus*“ in „*Istri adcolarum geographia vetus*“ l. 1829.

Šafařikovo delovanje v Novem Sadu je bilo torej jako plodonosno. Vsi so ga podpirali, in priznati se mora, da so Srbi vedeli ceniti moža, katerega so imeli v svoji sredi.

Med tem je dobil Šafařik tri pozive v Požun, Kežmark in v Rusijo.

V Rusiji je sprožil Köppen misel, da bi se pozvali Hanka, Šafařik in Čelakovský v Petrograd. Določila se jim je znatna plača, in njihova naloga bi bila, sestaviti etimologični slovar slovanskih jezikov in ustanoviti slovansko knjižnico. Toda pogajanja so se razbila; ravno tako je odklonil Šafařik poziv v Požun in Kežmark. S tem večjo silo pa se ga je sedaj lotilo hrepenenje zapustiti Novi Sad in se preseliti v Prago. Omenil sem že nekoliko nepravilnik, ki so mu zagrenile bivanje v Novem Sadu, a razmere so se še vedno slabšale. Gimnazij je začel propadati, napočila je dōba madjarskega šovinizma — in Šafařik je spoznal, da mirnemu znanstvenemu delovanju tam ni več mesta.

V spomladi l. 1833. je odložil profesuro, zapustil Novi Sad in se preselil za vedno v Prago.

(Konec.)

KACIJANAR.

(Spisal Anton Medved.)

PROSLOV.

Stoletje polčetrto je minulo
 Od one dôbe, ki pred mojim duhom
 V podobah raznih se odvija danes.
 O dôba tožna, temna in viharna!
 Človeške družbe se majéjo stebri.
 Iz mest in sel, palač in koč ubornih
 Prijazni mir beží in z mirom sreča,
 In strah navdaja, dvom objema srca.
 Poljé teptano, pogorišča prazna,
 Posuti gradi, cerkve razdejane,
 Krvave reke, vrta brezcvetični
 Pogledom se odpirajo brezupnim.
 Nesmrtnega duhá slepôtna blodnja,
 Brezčutnega sovraga krvoločnost
 V prepad nevaren ljuto sta pahnili
 Najdražji vsakega rodú svetinji:
 Nebeško vero, milo domovino.
 Za vedno? Ali žar je zadnji upa
 Utonil tudi v tej ogrozni vrvnji?
 Viharni čas moči prebuja speče,
 In mnoga sila, ki sicer na veke
 Brezdelna spala bi zaprta v prsiah,
 Razpne mogočna krila, v svet priplava,
 Kljubuje vihram in z rokó, besedo
 Človeštvu kaže pot nazaj v prvotnost,
 Nazaj k ognjiščem mirnim, kjer družina
 Z molitvijo pobožno, pridnim delom
 Vrší življenja nálog, dan vsem vekom.
 Vsekdar je burna dôba tudi slavna.

Stoletje polčetrto je minulo,
 Odkar so pali v grob možjé veliki,
 Oboroženi z voljo in razumom,
 Zavedni svojega poklica v svetu.

Med njimi se kot luna med zvezdami
 V povesti naših dedov, v grobu spečih,
 Blesti ime mogočnega junaka,
 Ob katerem (ne junaku, že imenu)
 Drhtel je vsak sovražnik domovine,
 Ime sloveče: Ivan Kacijanar.
 Ponòs se vzbuja v prsiah nam rojakom,
 Ko čujemo o njega hrabrem srcu,
 O slavnih zmagah silnega mu meča,
 O bistrega duhá jekleni volji.
 In solza sili nam v oči rojakom,
 Ko čujemo o njega žalni smrti,
 V katero je drevíl po hudih potih.
 To je usoda trpka mož velikih,
 Da jim življenje ne nastilja cvetja,
 Po smrti pak je v častnih spomenikih
 Preslavlja svet stoletja in stoletja.

Različne misli v glavi nam prebuja
 O Kacijanarju povesti¹⁾ govor.
 Ne obgovarjaj, niti zagovarjaj
 V tem delu moje ga peró nespretno,
 Človeka le pokaži ga narodu,
 Iz ktereга porôjen — zanj je delal.
 Besede lastne svetu je zapustil,
 Do kralja pisane iz tesne duše,
 Ohranjene še zdaj potomcem poznim.
 Iz njih odseva jasno vest njegova
 In krivda se očita in nedolžnost.
 In mi bodimo právedni in njemu
 Vsaj toliko verujmo, kakor drugim,
 Ki bili so vrstniki mu sodôbni,
 A sami niso zrli del njegovih.
 To vemo le, da glas o njega smrti

¹⁾ Viri. *Valvasor*, IX. 29, XV. 449 a, XV. 453 b, 454 b, IX. 30 a seq., IX. 41 b, XV. 449 b, XII. 450 b seq. — *Voigt Johannes*, Freiherr Hanns Katzianer im Türkenkrieg. Historisches Taschenbuch. — *Dimitz August*. Geschichte Krains. VI. B., 3. Kap. 4, 6. — *Kerčelič Baltazar*, De regno Slavoniae, Croatiae & Dalmatiae etc. Pag. 340 seq. — *Slemensky P.*, Sigmund Freiherr v. Herberstein, Illyr. Blatt 1849, Nr. 80—85. — *Buchholtz F. B.*, Geschichte der Regierung Ferdinands des Ersten. IX.-B.-Urkunden. — *Mešič M.*, Život Nikole Zrinjskoga. Str. 54—69. — *Parapat*. Turški boji. Let. 1871. Str. 140—146. — *Steklasi Ivan*. Ivan Kacijanar, Slovenec 1885. Žiga Višnjegorski, Jožef Lamberg, Ivan Lenkovič v raznih Letopisih. — *Schönleben I. L.* Zapiski o plemenitih kranjskih rodbinah. Razni rokopisi v zagrebški metropolitanski knjižnici. — *Izpisek imen* iz zagrebškega mestnega arhiva.

Pretresel ni samo srcá rojakov,
 Temveč srce vseh slavnih môž v državah,
 Na dvorih vseh, celó na dvoru turškem.
 In vemo tudi, da imé junaka,
 Ki je prestregel Ivanu življenje,
 Onesvečeno je v spominu našem,
 Oznanjaj tudi večno čast mu Siget,
 Opiraj ga po ljubi zgodovina,
 Opravičuj ga rod Hrvatov, bratov!
 Omiliti resnice neutajne
 Ne more bratovska do njih ljubezen,
 Dokler je jasna, moška, ne — otročja.
 Mi Zrinjskega ne sodimo ostreje,
 Kot ga dejanje samo in vrstniki,
 Ki ostro so sodili v svoji dôbi.

Ne obgovarjaj, niti zagovarjaj
 Junaka v delu tem peró nespretno,
 Ne čisti ga zato vsaktere krivde!
 V življenju človek govori in dela,
 Z besedami in deli sam si zida
 Bodočnosti poslopje nezaveden.
 Po letih pak se zgrudi nanj vsa teža
 Nestalnega poslopja in ga stare.
 Prekasno vzdihne, ko ga vest opomni,
 Da oče svojih je dejanj in dete.
 Iz jedne krivde porodi se druga,
 Kaznuje drugo tretja in četrta,
 Da prva zadnji strahoma se čudi,
 Ko človek miren jo naziva svojo.
 Kdo zrè bodočnost, kdo njé daljnje meje?
 Kdo meri prav sežaj besed in činov?
 Zemljan je omejen — podoben včasih
 Zablôdli ovci, ki po hosti bleje,
 Oddaljena od bele svoje črede,
 Pastirjevi oteta čujni skrbi,
 Rešitve išče med grmovjem, resjem,
 In nevedé naproti volku tava.

A bil je Kacijanar tudi žrtev
 Strupene one in odurne kače,
 Ki zgodovino vseh rodov prepleta
 Od Kajnovih rojencev do današnjih.
 Nje strup so pili vsi možje veliki,
 In mnogo njih je palo „zastrupljenih“.
 Njé strup je v temni, grozni brêzden vrgel
 Človeštvo vse od prvega človeka.
 Ta strup se v peklu prvokrat je snôval,
 Ko satan je zagledal, sam zavržen,
 V dolini rajski srečnega zemljana:
 Zavisti žrtev bil je Kacijanar.

Vladar, kateremu je on posvetil
 Mladosti leta, moč duhá, telesa,
 Junaško služil petnajst let mu težkih,
 Vladar, ki pahnil ga je v tesno ječo,
 Za prošnje vse, pogodbe vse oglušel,
 Trdó je sodil, a po vesti sodil.
 Zakaj takó, on sam je vedel. Vedi!
 Mi ga ne tožimo. Predobro vemo:
 Pravičnost in nemilost sta sosedi,
 In lahko ni ljudem, sodečim naglo,
 Med nji začrtati določne meje.
 Jeziki kleti nosijo pa krivdo,
 Ki so v uho vladarju šepetali,
 Ki v žalem nam ostanejo spominu,
 Dokledar v milem nam junak ostane.

„Napoči dan — prijatelju on toži —
 Ko bode vse pred svetom čisto, jasno.
 Le Bog mi daj, da sam ta dan dožijem!“
 Dočakal ni ga, tudi ni napočil
 Doslej in morda preje ne napoči,
 Dokler se vsi ne snidemo pred Bogom.

In vendar segamo v nejasno dôbo
 In hočemo srcé mu razmotriti,
 Navor razkriti vseh dejanj njegovih,
 V okvir mejilen staviti življenje,
 Razplesti gibalne moči osobja,
 Kateremu je bil junak in stožer.

Resnično in razsodno zgodovinar,
 A jasno, doumljivo tvôri pesnik!
 Saj česar ne verjame véden bralec
 O préšlosti učeni knjigi včasih,
 To pevec uprizori v čarnem svitu,
 Ki vse mejé presije in ovire,
 Da bralec gleda in veruje v slike,
 Zanj biti morajo resnično take,
 Naj svet jih kdaj je videl, ali nikdar.
 Velí mu to njih jednožarna misel,
 Ki sladko spaja luč srca in uma.

Zavesa torej ôdpri se rojakom!
 Junak nastopi, delaj in govôri,
 Pred katerim trepetal je Turek lakom,
 Ki slaven glas pošiljal je v ptujino,
 Ki dom strmél v njegova je dejanja!
 Rešiti on je hotel domovino;
 Zakaj ga svet izdajnika oznanja,
 Naslednji naj odgrnejo prizori!

I. ZARJA SLAVE.

(Drama v petih dejanjih.)

O s ô b e.

Kacijanar Ivan, deželni glavar Kranjske, kraljevski svètnik, vrhovni poveljnik združenih armad pred Osekom l. 1537.

Ungnad Janez, deželni glavar Štirske, vodnik Štircev.

Šlik Albert, vodnik Čehov.

Lodrón Ljudevit, vodnik Tirolcev in topničarjev.

Mager Erazem, vodnik Korošcev.

Pekri Ljudevit, vodnik ogerskih in hrv. huzarjev.

More Ladislav,

Zrinjski Ivan,

Bakič Pavel,

Banffy Baltazar,

Batjan Franc,

Semenič Pavel,

Nikolaj Turen,

Pekri Peter,

načelniki posameznim vo-
jaškim oddelkom.

Gilgenberg Jošt, dobavnik brašna.

Ferdinand, kralj.

Herberstein Žiga.

Krištof Eytzing, kraljevski svètnik.

Ureh Eytzing, kraljevski svètnik.

Nikolaj Nibšič, poljski državnik.

Trubar Primož.

Kozrev, beg bosánski.

Mohamed Jahljaogli, beg semendrijski.

Murad, sandžak Vrboze.

Elizabeta, soproga Kacijanarjeva.

Skolasta, njù hči.

Salamanka, grofinja.

Danijel, služabnik njé.

Jurij in Krištof, služabnika Kacijanarjeva.

Svètniki, jetničarji, sèl, služabnik, spremstvo, vojaki, Turki, menih.

Prvo dejanje.

Bégunje. Grajski vrt.

1. prizor.

Danijel. Krištof, pozneje Trubar.

Danijel.

Ti služiš ž njim in kramoljaš
In vendar malo ga poznaš.
Zvečer se vès roti na Lutra
In luteran je vès za jutra.
Zdaj moli, kakor v smrtni sili,
Zdaj kolne, da se Bog usmili.
Ohol in krut kot janičar,
Ponižen spet je in poničlav,
Če zapové mu gospodar,
On vsako uro gré na Tríglav.

Krištof.

Ne vem, da bil bi Jurij tak . . .

Danijel.

Pretkan je, kakor sam lisjak.
Povem ti, da najlože Jurij
Od grajskih te odpravi durij.
V obraz se hlina, laže, laska,
Od zadaj obgovarja, praska.

Krištof.

In vendar ceni ga gospod,
S seboj ga vodi sèm in tod.

Danijel.

Gospod in Jurij! Vedi lé!
Jednaki duši sta obé.

(Ogleda se.)

Saj tukaj ni nevarnih prič —
Ta Kocijan¹⁾ je sam hudič.
Gorjé, kdor njêga čuti jezo!
Srcé njegovo je železo
In jeklo samo njega pest.
Nobeden ni mu dosti zvest.
Najprvo bodeš mu sumniv,
Potem nevaren, potlej kriv.

Krištof.

Moj Bog, govôri tiho! Pazi!
Kdo vé, kje skriti so obrazi.
Glej, baš prihaja sem nekdó.
Povej mi hitro, kdo je to!
Mordà domačih je kateri . . .

¹⁾ Mikalo me je, da bi naslovil takó vse delo. V historiji Kerčeličevi so naslovljena skoro vsa pisma hrvatskih plemičev in veljakov do kraljevega generala z obliko: Kocijaner, (Koczjaner, Coczyaner, Cocianer, Kotzjaner, celó Cutzijaner) in jedno pismo naravnost „Koczian“. (P. 350.) Ako nadalje primerjamo tolikrat rabljeno obliko Kocijaner z Isthuanfijevo: Cocianus, priča nam uprav ta razlika končnic, da sta to samo končnici dveh jezikov in da je preostalo deblo pristno naše imé. Toda bal sem se, da prava oblika zazveni bralcem preptuje, in ker zdanji

Danijel.

Duhovnik je, pri moji veri!
A meni čisto nepoznan.
Voščiva le mu: dober dan!
(Trubar pride počasi.)

Krištof.

Na veke hvaljen Jezus Krist!

Trubar.

Kot danes, včeraj vedno ist.
(Gré naprej.)

Danijel.

Resnično, Krištof, kot sem živ,
Ta človek se mi zdi sumniv.
Zakaj ni amen odgovoril?

Krištof.

Kar bi duhovnik lahko storil.

Danijel.

In zdaj, poglej, kdo bi verjel!
Gospica mu naproti teče.

Krištof.

Besede té bi rad ujél!

Danijel.

Obrazek njé rdečica peče.
Stopiva, Krištof, brž za plot!
Zavija sèm se njuna pot.
(Skrijeta se za grmovje.)

2. prizor.

Trubar. Skolasta.

Skolasta.

O hvala Bogu, da sem vas uzrla!
Gospod se je domov povrnil zjutraj.

Trubar.

Na novem gradu sem turjaškem bil
Pri Trojanu in v več gradovih drugih,
In vernike potrjal v naši veri.

Skolasta.

Sami? In se nikogar ne bojite?

Trubar.

Čemú, gospica? Moja vest je čista.

Danijel

za grmom.

Samó teló in pamet nista.

zgodovinarji splošno rabijo daljše oblike, odločil sem se tudi jaz zanjo. A pravo imé polagam v usta osobam nižjih slojev in upam, da se bralcem ta nedoslednost ne bo zdela brez namena in opore.

Trubar.

Apostol sem. To moja je dolžnost.

Danijel.

Dolžnost, ki vendar ni krepost.

Trubar.

Sicer se ne majó pod nami tlà.

Danijel.

Majête se le vi mendà.

Trubar.

Moj glas nikomur ni neznan v Ljubljani.

Danijel.

Ker sátanu ste vsi udani.

Trubar.

Kako da je gospod prišel nenadno?

Skolasta.

Oh, ljubi oče, časi so nevarni.
Iz grada pojdemo v Ljubljano zdaj,
Ker turške sile oče se boji.
To mlado je življenje moje, glejte.
Očeta vidim v kratkem letu enkrat,
Vse dolgo leto pak se tresem zanj.
Kaj meni vsa njegova čast in slava!
Té sladke sreče, ki kraljuje tiho
Pod jedno streho med družino zložno.
Ki v stárosti spomin najslajši vzbuja,
Te sreče ne poznam in je ne bom.

Trubar.

Za vas, gospica, boljše to je vendar,
Da v dušo si globoko zasadite
Nauke, ktere vam oznanjam jaz.
Gospod je hud nasprotnik naših del
In da domá prebiva, v srcu vašem
Zamoril bi že davno vere kal,
Ki jo odpira pravi evangelij.

Skolasta.

Srcá ne vidi — usta mi molcé.

Trubar.

Ne zdvajajte, gospica! Čas napoči,
Ki bode lepši vam in domovini.
Za temno vihro, bliski in grmenjem,
Ki stresa zemljo, čisti prašni vzduh,
Rodi se vselej lepo, jarno jutro.

Skolasta.

Jaz mirnega življenja ne poznam,
In vendar menim, da ni človek tukaj
Ustvarjen le za boj in beg in strah.

Deželni muzej „Rudolfinum“ v Ljubljani. (Fotogr. B. Lergetporer.)

Trubar.

Napoči čas, ko se pomiri svet,
Ko zarjavi v nožnici ostri meč,
Ko bodeta meščan in kmet pokojna
Vršila svoje delo z roko, umom,
Ko bode širilo peró omiko
In vere sveti glas, dognalo mnogo
Razporov brez krvi in mirnim potem.

Skolasta.

O da zasije skoro zlata dôba!
Besede vaše so mi hladen balzam
V razplášeno srcé. Zahvaljam vas.
In zdaj jaz moram iti, dási žalim.

(Ogleda se.)

Pod gradom ostanite v znani koči,
Da vam prinese naš služabnik Jurij
Za pot krepila. Upam, da se kmalu
V Ljubljani vidimo za dalji čas.
Dobrotni Bog vas vodi!

Trubar.

Tudi vas!

(Odideta na obe strani.)

3. prizor.

Danijel. Krištof.

Danijel.

Zdaj me poslušaj! Veš, kdo je bil ta mož?
Nihče drugi, kakor tisti slavni pridigar ljubljanski,
Primož. Kdo bi mislil, da ga korak tudi sem nosi!
Hm, jaz sem slutil. In ta preljuba Skolasta,
ta golobica, ta otrok! Krištof, stopi bliže!
(Potegne ga k sebi.) Jaz ti pa povem drugo dolžnost,
kakor jo je pravil oni črnc. Précej moraš povedati gospodu,
kako hčerko imá. Razumeš, veš? Ti moraš. Zdaj pojdiva!
(Odideta v ozadje, kreneta na levo.)

4. prizor.

Skolasta. Pavel Semenič.

(Prideta sprehajaje se.)

Semenič.

Težkó mi je povedati z besedo,
Kakó sem srečen, da vas zopet vidim.

Skolasta.

(Ustavi se.)

Zakaj?

Semenič.

Vprašanje kratko, a zahteva
Odgovor dolg. O, vse življenje moje
V poslednjih petih letih odgovarja
Vprašanju temu. Pet je let minulo,
Odkar sem v bitvi strašni s Kazim-begom
Gospodu vašemu življenje rešil

In ranjen padel sam. Vaš oče takrat
Hvaležen me je rešil tudi smrti,
Privêsti dal na grad, kjer diham danes
Vesel in zdrav. Vi bili ste otrok.
Otroško ljubeznivo ste mi stregli.
A bolj kot zélišča in vsa zdravila
Nedolžni vaš pogled je v moje rane
Izlival hlad, v srce izlival ogenj.
Iz grada šel sem teže kakor v grad.
Podobo vašo v srcu sem odnesel. —
In zopet sem vas videl lani tù,
Otroka ne, devico lepo rastlo,
Ki pozabila ranjenca še ni,
Kaj ne da ni — o govorite — ni! —
(Skolasta stopi naprej, Semenič za njó.)

5. prizor.

Kacijanar. Salamanka, grofinja.

Kacijanar.

Vse, kakor nekdam v vrtu. Vse cvetè;
Prišel je rožnik, mesec petja, cvetja.
Zdaj malo je vrtov v deželi takih.
Kdo bi se bavil ž njimi v bojnih časih!

Grofinja.

Ta vrt vam pač je dobro znan, gospod.
Tu ste prežili prva svoja leta.
Slutili niste vi in mnogi ne,
Da malokdaj obiščete ta kraj
V poznejših letih, da usoda čudna,
Odmeni vas za toliko nalogo.
A burni čas moči prebuja speče,
Odganja v svet jih iz pokojnih domov.
Dom mir dajè, ponuja slavo svet.

Kacijanar.

Hm! Slavo — dà! A kako slavo?
Nikdar ni ščip tako svetel in čist,
Da ne bi našli temnih prog na njem.
Takrat bi slava bila mi zadostna,
Kadar odložil bi krvavi meč,
Ozelenele zopet mirne bi doline,
In zlato klasje vstalo in ostalo,
Kadar bi vedel kmet, za koga dela.
A meni bi v uho zveneli glasi:
„Ti si rešitelj naš! Zahvaljen bodi!“

Grofinja.

Teh glasov hvalnih tudi zdaj ste vredni,
In upam, da jih čujete še kdaj.
A nehoté ste dali mi povod,
Da vas nečesa spomnim, kar je prešlo.
Popreje že vam rečem: odpustite,
Popreje tudi razjasním, zakaj
Pravico si prisvajam do besed.
Od zibelke sem skoro do té dôbe
Ob vas živela, kakor varihinja.

Da sem po smrti majke Uršule
Gojila vas, jedina jaz učila,
Spominjate se lahko. O kakó
Veselo plalo v meni je srcé,
Ko sem zarana tiho že slutila,
Da za velika dela ste rojeni.
Kadar sem na pomlád iz mesta Beča
Prišla na grad vaš rodni, vselej
Ta slutnja globlje se mi je razvila.
Resnoba nema in odpornost krhka,
Bodrost duhá, srcá pogumnost smela,
Žilavost udov, plamenen pogled —
Vse to je govorilo glasno, jasno,
Da v majhnem sicer telu ves junak,
Ves vojskovej živi in se obrazi.

Kacijanar.

Prenehajte, da ne umrem od hvale!

Grofinja.

Le čujte! Prosim vas, iskreno prosim.
Jaz sem budila vas, trditi smem.
Ne v umu le in v udih biva moč,
Največja moč se skriva v naši volji.
To moč je treba vzdramiti najprvo,
Da delavnost v moči izlije druge.

Kacijanar.

Spominjam se zares, da ste mi često
O bojih in o Turkih govorili,
Menili, da ustvarjen sem vojak.

Grofinja.

Usluge mi priznavate vsaj nekaj.
In zdaj do jedra. Leto gré deveto,
Odkar ste prve lovorike slave
Ovili si krog mladih senec v Ogrih.
Razpršili ste širom Zapoljance,
Osvojili utrjena si mesta,
Da rečem kratko: krono ogersko
Na glavo vi ste kralju položili.
Kaj mislili ste takrat in čutili?

Kacijanar.

Vprašanje čudno! Kaj bi mislil tákrat?
Da kraljeva blagajna prazna ni,
Ugnal upór bi bil še bolj — za vedno.

Grofinja.

In vendar ste prejeli list od mene,
Ki vam odpiral je blagajno mojo.
Molčali ste in to me je žalilo.

Kacijanar.

Moj Bog, kaj hotel mi je vaš denar.
Saj delal sem za kralja, ne zasé.
Mordà ste kralju toliko udani . . .

Grofinja.

Za kralja ste se bíli — dobro vem.
A Zapolja, Bathori in Perenny,
Zakaj se ti za njega ne boré?

Kacijanar.

Gospa! —

Grofinja.

Ne čutite li svoje sile?
Porazov strašnih in krvavih rek
Rešili Ogre bi, da ste jim kralj.
Pravice dedne! Ha, to so besede
V nemirnih dnéh, ko moč samó veljá!
Kdor moč ima, da osrečuje rod,
On bodi mu vladar, — in vi, gospod
Močnejši ste od Zapolje in Turkov,
Vi s svojim mečem, jaz z blagajno svojo.
In v vojni ste zalezli dobelj čas.
Da séli bi na prestol brez uporov.

Kacijanar.

To drzne so besede.

Grofinja.

In resnične.

Kacijanar.

Ni misliti ne upam si na to.
In Ferdinand?

Grofinja.

In Zapolja?

Kacijanar.

Dovolj!

Gospa, svetujem resno tudi vam,
Da zapustite grad in z nami vred
Odrinete v Ljubljano, ali v Beč.
Viharna bode ta jesen — kdo vé;
Mordà se pridrvé te klete tolpe
I v Bégunje. Ljubljano pa sem dal
Vtrditi, delo skoro bo končano.
Jaz sam prišel sem le zato
Iz Zagreba, da si ogledam zid
In da povêdem svojce v varno mesto.
V turjaškem dvorcu snidemo se tudi
Te dni z Ungnadom, Nikolajem Turnom.
Denar za vojno tam si izposodim —
Do štirideset tisoč ali več.
To leto mi skrbij poraja mnogo . . .
Bojdà je Soliman ves besen zopet,
Ker Ferdinand premirje krši v Ogrih.

(Po premoru.)

Zakaj molčite? Ne hudujte se!
Gospá, priznavam, da sem vam hvaležen
Za marsikaj v sedanji tudi dôbi.
Sicer — Bog ve — mordà me čas zajame,

Ko bode list mi srčno dobrodošel,
Kakoršnega ste mi poslali v Ogre.
Jaz svoje se moči zavedam dobro.
Zlorabiti je nečem, najmanj zdaj,
Ko se pred mano slavnih del obzorje,
Šele odprto, naglo že razširja.

Grofinja.

Kdo mislil bi, da ste tako ponižni.

Kacijanar.

Jaz sebi se samó previden zdim.

Grofinja.

Takó? Beseda ta mi je po godu.

Kacijanar.

Vrhovnega poveljstva lahko upam
Nad združene armade krájin dednih.

Grofinja.

Potem čakajmo leto dnij! Kaj ne da?

(Odide.)

6. prizor.

Kacijanar sam.

Te misli so mi nove, čisto nove . . .
Kaj snuje se v tem čudnem ženskem srci?
Bah! Ogri, ljud, odsečen mi od nékdaj!
Vsak njih veljak za kralja se imá,
Le kralj se zdi najmanjši jim veljak.
Kakóvo sem plačilo jaz prejel,
Da tekal sem po njih deželah drzen,
Kraljevo krono branil Ferdinandu,
Jedinemu, ki more jim pomoči?
Živim v sovraštvu in spominu žalem
Še danes v nečloveških dušah téh.
Zaman ne tepe jih domači boj.

7. prizor.

Prejšnji. Krištof.

Krištof.

Gospod, ponižen sluga vam se klanja
In prosi vas, da govoriti sme.

Kacijanar.

Govôri!

Krištof.

Vere prave ste branitelj,
Zato razkriti moram tožno vest,
Da vaša hči, gospica blagorodna,
Ni vere naše, temveč luteranske.

(Preneha. Kacijanar molči.)

Jaz sam in tudi Danijel sva čula,
Ko se menila je z duhovnim možem
In déla, da prikriva ptujo vero.
Ta mož je neki Primož.

Kacijanar.

Mólči! Idi!

(Kacijanar odide.)

8. prizor.

Danijel.

(Potajno se smeje.)

Ha, ha, ha! Ali si videl vraga? Ha, ha!
Krištof! Zdaj veš.

Krištof.

(Jezno.)

Beži! Beži! Ti se norčuješ. To je nespa-
metno!

(Odide, Danijel smeje se za njim.)

9. prizor.

Skolasta in Semenič

(vračata se sprehajaje).

Semenič.

Za té besede bodem vam hvaležen
Do groba. Boj krvavi daleč ni.
Z gospodom spet odidem v Zagreb kmalu,
Kjer vojska dednih deželá se združi.
Moj meč ne bo iskal časti in slave,
Le vas si hočem z mečem priboriti.

Skolasta.

(Prime ga za roko.)

Le mene? Ali v srci tvojem res,
Povej mi, ogenj zame le gori?
Jaz nisem nikdar pozabila tebe,
Bog vé, da te iz srca ljubim danes,
Kot v prvem sem trenutku te ljubila.
Todá bojim se, da ni daleč čas,
Ko bodeš ti srcé in svoj obraz
Od mé obračal, — ko se ti razkrije
Vsa moja duša, oh, in ti ne veš . . .

Pavel.

(Poljubi vnet roko njéno.)

Tako ne misli in nikar ne dvomi!
Jaz tvoj sem, v tebi srečen in s teboj
Bogat nad vse veljake šire zemlje.
Ostani mi Skolasta, kar si zdaj,
Ostani moja last do groba. Jaz —
Umrjem preje, nego zabim tebe.

(Držita si roke spete.)

Vesel se ločim. — Veliko nalogo,
Ki čaka nas vojake zdaj na vshodu,
Zvršimo častno, Bog nam v to pomozi!

Potem, potem — pred tvojega očeta,
Pred tvojo mater stopim neplašan
In ju zaprosim, ako treba v solzah,
Da s taboj dasta večno mi družico.

Skolasta.

Nebó usliši tvojo, mojo željo!

Pavel Semenič.

Na mojem gradu v beli Krájini,
Kjer trta vspenja se po mirnih brajdah,
Živela bova srečno in počila
Od viher, ki pretresajo zdaj svet.
Ta boj odloči sam usodo nama.
In Kacijanar, slavni oče tvoj,
Gotovo ga končá, kot vselej, srečno.
Ta časna pa ločitev, o Skolasta,
Osládi najino združitev večno!

(Skolasta se molčé nasloni nanj. Na vrtu se začuje petje):

Dve roži, dve roži
Krasita naš vrt,
Katera li misli
Na zimo, na smrt?

(Med petjem zavesa pade.)

Ljubljana. — Turjaški dvorec.

10. prizor.

Ungnad Janez, Turen Nikolaj, Semenič Pavel.

Semenič.

Odlogi, ti odlogi! — Klis je padel,
In malo, da ni padel Krušič sam,
Čeprav je čudo hraber in previden.

Turen.

Zares! Kaj pač pomaga, ako Fels
Prodira zmagovit med Ogri zdaj?
Na jugu, vshodu Turki se krepé
In Zapolja in Turki — saj so jedni.

Semenič.

Nad trideset trdnjav je palo v róke
Sovragom. Kozrev beg in Mohamed
Preplavita ob kratkem vso Hrvaško.
Poslednji, skrajni čas je torej zdaj.
Da se zavrne tam sovražni tok.

Ungnad.

To se ne dá tako lahkó in hitro,
Naj tudi skrajna sila nas svari.

11. prizor.

Prejšnji. Kacijanar.

Kacijanar.

Pogodba je gotova. — Tisočev
Odmenil sem za boj štirideset. —
In zdaj — za Boga — govorite jasno,
Kdaj bode zborovanj in svétov konec?

Ungnad.

To nam je toli znano, kakor tebi.
Do Čehov sam je moral iti kralj,
Naj pošljejo obljubljeno pomoč;
In kakor piše Albert Šlik, moj zet,
Da petkrat tisoč mož privêde on.
Korošce zbira Mager, grof Lodrón
Tirolce bode vodil in španjolske
Topničarje. Jaz si urejam s trudom
Dežele svoje vojsko. To le vem.
A kdaj, kakó se zbere vojska vsa,
Nihče ne vé še menda — jaz vsaj ne.

Kacijanar.

Tako se trati dragoceni čas.
Pomišlja se, dokončno se ne sklepa,
In sklepa se, a ne zvršuje krepko.
Jaz čakam, čakam, pišem, opominjam.
Za gradom pada grad, in kar je huje,
Pogum polega v srcih osamelih.
Če to jesen ne bode Osek naš,
Potem ne bode kmalu ali nikdar.

12. prizor.

Prejšnji. Herberstein Žiga.

Vsi.

O Herberstein!

Ungnad.

Pozdravljen bodi nam!

Turen.

Gospod učeni, klanjam se spoštljivo.

Kacijanar.

Odkodi? To je prav, da ste prišli.

Herberstein.

Bodite zdravi! Menda vas ne motim.
Iz Prage sem prišel, no, da povem —
Po milosti sem králjevi — baron.

Vsi.

Barón, barón!

Ungnad.

Ohrani Bog vas mili!
Častitamo iz srca vam mi vsi.

Herberstein.

Zahvaljam vas, junaki, bratje moji.
Častitke je med vami vreden drugi.
Izvestno vam rojé po glavi zopet
Načrti bojni zoper Turke ljute,
Zató prinesel sem vam neko vest,
Sam Bog vé, kaj izcimi se iz tega.

Ungnad.

Kaj je, povejte, kaj se je zgodilo?

Herberstein.

Na Dunaju sem zvedel, da nedavno
 Prestregli so francoska pisma. Franc,
 Sovražnik stari hábsburške rodbine,
 V njih piše Solimanu svoj naklep:
 On pasti kani z razdeljeno vojsko
 V Holandsko in Italijo ob jednom,
 Da náse meč obrne Karolov.
 Otmè tako pomoč državno kralju.
 A sultanu svetuje, naj napade
 Hrvaško ali sploh dežele vshodne.
 Tako bi bila Avstrija zajeta.
 In kar je hudo: pisma so požgana,
 Toda poslanec se mudi francoski
 Še zdaj na turškem dvoru, kdo bi dvomil,
 Da z istim naročilom, kakor v pismih.
 Če kdaj je Avstriji pretil pogin,
 Verujte mi, preti ji silno zdaj.

Kacijanar.

Jaz rad verujem. Kozrev, beg bosanski,
 In Jahljaogli, beg Semendrije,

Počela že sta delo. Svoje čete
 Zbližujeta in, česar se je bati:
 Pri Oseku jih združita ob kratkem.
 Zato nevarni, kleti ta odlog!

Žiga Herberstein.

Novice moje niso še končane.

(Obrne se h Kacijanarju.)

Ti dragi moj, ti slavni stričnik moj,
 Zapomni si ta dán, deseti rožnik!
 Ta dan prevažno ti oblast izročča,
 S katero svojo domovino rešiš
 In morda vso državo. Vzemi pismo!

(Dá mu pismo.)

Iz Prage v njem ti piše rimski kralj:
 Armadam vsem iz dednih deželá
 Vrhovni si poveljnik voljen ti.

(Vsi se mu iznenajeni poklonijo.)

Zavesa pade.

Vojvoda.

(Povest. — Spisal Podgoričan.)

(Konec.)

IV.

Tiste dni je živel vojvoda Gregor iz Sračjega gnezda v nekaki omotici; nič ni maral, kaj se godi okrog njega. Niti sam ni vedel, kaj mu je prav za prav. Shodi v tistem času niso bili nikjer taki, da bi bil tje romal, dela je imel malo, ker okoli Sračjega gnezda ni dosti zemlje, drugam na delo pa itak ni mnogo hotel zahajati; tako je posedal okoli doma, polegal po sencah, ali je pa zamišljen pohajal po oddaljenih stezah. Kaj si je mislil Gregor takrat, to je težko povedati. Kdo naj ugame na obrazu, kaj se človeku giblje tam v srcu, kaj se snuje in snuje tam v glavi, ki je sedež naše pameti? Zato je težko uganiti, kaj je Gregor takrat mislil.

Molil ni skoraj nič, to je gotovo, zakaj ni več hodil razkrit in s sklenjenimi rokami in z rožnim vencem, kakor je hodil poprej.

V domači cerkvi ga ni držalo prav dolgo in s starimi svojimi znankami se kar nič več ni pajdašil, in to je bilo — tako so le-te pravile — slabo znamenje.

Očka in mati v Sračjem gnezdu sta pa ugi-bala, kje bi oženila sina najbolje, zakaj nista se nadejala, da bi bil imel Gregor že izbrano. Gledala sta, da bi nevesta ne prišla prazna v Sračje gnezdo, kjer je treba z denarjem toliko lukenj zakrpati in zamašiti, da bi se gnezdo

nekega dné ne sesulo. Res se jima je zdel Gregor zamišljen in nekako čuden v zadnjem času, pa to sta vedela, da v takó resnem času človek ne more ostati ravnodušen, da ima premišljevati čez in čez dovolj. Zato je pa mati Gregorju še bolj stregla, imela je vedno kaj posebnega zanj pripravljenega, oh, saj je tako pokoren, da se bo celó oženil.

In tako sta očka in mati ukrenila, da bi bila najbolja nevesta za v Sračje gnezdo Logarjeva Cilika. O njej ne vé nihče nič slabega, in Logar bi ji morda dal celó nekaj dote.

Zato je dejala mati o neki lepi priliki Gregorju:

„Pri Logarjevih se bomo ženili. — Cilika je zalo dekle.“

Gregor se je nekam začudil in mater pogledal.

„Kdo se bo oženil tam?“

„I, lejte, ti! — Tvoja bo hiša, tebi je treba žene in gospodinje!“

„Kako otročje vprašaš!“ pravi oče.

„Kdo je dejal, naj se oženim pri Logarjevih?“ — vpraša Gregor ves osupnjen. „Ali se moram tam oženiti?“

„Kje pa se hočeš? Meniš, da se oženiš, kjer si le izmisliš?“

„Logarice nečem, nečem je, rajši nobene!“

Oba se začudita.

„Moj Bog, oče nebeški, katero pa?“

„Mrakovo Katrico, druge pa nobene! Rajši nič, nič, tako je!“

In zopet gre iz kočice, ker se je bal, da bi mu očka in mati ne izpridila vseh načrtov. V tem hipu ni bil sposoben trezno se razgovarjati, zato je bežal v samoto.

Stara dva sta se čudila in čudila ter gledala, kakor bi se jima nekaj strlo.

„Jojmene! kaj takega si pa nisem bila v svesti“, izpregovori mati prva.

Očka odmaje z glavo:

„Jaz tudi ne, tudi ne!“ — —

„Oh, pa kako je to skrival!“

„Skrival! — — — Pa to Mrakovo si izbere! — Kaj če ž njo, saj nima nič, ne na desni, ne na levi, nima nič! Kaj bo? kaj bo?“

Nato odloči mati:

„Kaj če biti? — Vzame naj jo, da le sam ne bo, da bode le kakšna božja stvarca pri hiši, ko naju več tukaj ne bo.“

„Pa naj vzame to stvarco! — Kako ji je ime?“

„Katrica je! — — Mislila sem, da bode Cilika pri nas, toda sklenjeno je drugače. Ej, da se je vse dobro izšlo, da le Gregor ne bo samotaril. Potolažena sem.“

Solze so ji kanile iz očíj, in v njih je bilo veselje in žalost. Tudi stari si je brisal oči. Ej, stari ljudje — — in pa otroci, med njimi so samo leta, drugega nič!

In ko pride Gregor na okoli, lotita se ga zopet stara dva:

„Gregec, ne siliva te vzeti táke, katere nečeš, izbral si jo po svojem srcu, zato jo po svojem srcu tudi vzemi!“

Srce je v Gregorjevih prsah nemirno zakopitljalo.

„Odlášali smo dosti dolgo, sedaj nimamo več še kam dalje. Gregor, kar pripravi se, pa te oženimo.“

In Gregor prikima:

„Oženim se! — Katrica mi je všeč, Katrico vzamem! — Druge nečem nobene, Cilike res nečem.“

„Le vzemi Katrico, kakor sva dejala, rada jo blagosloviva. Tvoja žena bo tudi najina hči.“

„Midva pojdeva snubit!“ pravi oče.

Mati je odslej večkrat zahajala k Mrakovim, da si vse ogleda in spozna bodočo gospodinjo v Sračjem gnezdu. Kar je videla in slišala, povedala je svojemu možu, in tako sta sklenila:

„Bo že! Bo že! Nič ni napačna! Ni ji kaj reči! — In kar še ni, naredi se pri nas. Z Gregorjem bodeta dobro vozila.“

Gregor pa je šel še jedenkrat k župniku. Imela sta dolg opravke. Gotovo je gospod dobro pogledal v srce Gregorju in mu povedal mar-

sikatero gorko, zakaj Gregor je prišel ves razgret iz župnišča.

Čez tri tedne po zadnjem pogovarjanju gresta oče in sin k Mrakovim snubit.

Mrakovka se začudi in neka slutnja jo obide, spomni se zadnjega obiskovanja starejših vaških dekličev. Toda ne pokaže nobene nevolje, kakor bi ničesar ne slutila, ter vpraša kar tje:

„Ali se zopet ravnaš na božjo pot? Imaš-li dosti nabranih?“

Gregor ves zmešan pogleda v tla, kri mu je pa silila k srcu, ki se je branilo utoniti v krvi in je zaradi tega kar poskakovalo.

„Skrbel je dolgo in dosti za dušo, Bog vé, da več kakor jaz in kakor še kdo drugi, romal je semtertje, blizu in daleč, sedaj je pa začel skrbeti tudi za telo, na katero je bil čisto pozabil, kakor bi ga ne bil imel“, govori oče.

„Prav, prav!“ pretrga ga Mrakovka.

„In kaj čem še praviti? Pri nas v Sračjem gnezdu se staramo, midva s staro sva itak z jedno nogo že v grobu, treba bode gospodinje našemu domu, in zato sva prišla — kaj bi še dalje tako v ovinkih govoril — prišla sva snubit.“

„K nam?“

„Kajpada, k vam! — Našemu Gregcu ni nobena tako všeč kakor vaša Katrica. Po njo sva prišla.“

„Po našo Katrico?“

„I, kaj se li čudiš, stara; tudi koklja pusti pišče, da se samo živi. Doslej si živila ti Katrico, sedaj jo pusti, naj pride k nam!“

Mrakovka ni vedela, kako bi se odločila. Toliko je bila previdna, da se ni prav nadejala bogatega ženina, toda Gregor tudi ni bil tak, da bi se ga bila s hrepenenjem oklenila. Naposled si pa le misli: „Ako je všeč Katrici, naj ga pa vzame!“

Gregor jo je pogledoval proseče, kakor bi pričakoval velike milosti.

„I, mati, ti tudi preišljaš, kakor bi se ne bila še nikdar možila. Reci pametno, da ne bova hodila zastonj!“

„Čakajta, grem po Katrico; kakor hoče ona!“

Gregorja obide blažen mir, zakaj v svesti si je bil, da poteče dobro. Katrica se ga gotovo ne bo branila, ker je bila ž njim vedno tako prijazna. Z roko potegne po obrazu, kakor bi hotel pogladiti vse gube ter vse mozolje in bradavice. Oh, kako rad bi bil lep, kakor kak dvajsetleten mladenič!

Katrica je plela v gredici in veselo prepevala med cveticami, sama cvetlica med njimi. Kar jo pokliče mati.

„Katrica, pojdi sem, snubače imaš!“

Hčerka se preširno zasmije, ker se ji je zdela novica od silé smešna.

„Kdo je pa prišel?“

„Le v hišo pojdi, videla boš takoj!“

Radovednost je gnala hčerko v kočo. Kdo neki jo hoče? Možiti se še ni mislila resno.

Skoro bi se bila glasno zasmejala, ko ugleda Gregorja.

Oče začne:

„Golobček si je iskal družico. Izpreletaval se je na okoli, naposled je pa našel v tej koči lepo, mlado golobičico. Prišel ji je grulit, da bi jo izpeljal na svoj dom. Ta golobičica si ti, Katrica, in golobček je moj Gregor. Oj, golobičica drobna, zleti z golobčkom v njegov dom, on te bode redil in te branil. Oj, zleti, zleti —.“

Tako je govoril starec navdušeno. Mrakovka si je grizla ustnice, Katrico je pa lomilo od smeha po vseh udih, da se je komaj zadrževala. Gregor jo je gledal, kakor bi jo hotel snesti z očmi. Tolikokrat jo je že videl, pa taka se mu ni zdela še nikoli.

„Snubit so te prišli“, raztolmači mati starčevo besedičenje. „Ako hočeš vzeti Gregorja, pa reci!“

Katrica pravi predrzno:

„Golobček bi moral imeti čednejši gobček! V njegov golobjak nečem. Gregor, grulit pojdi drugam, kjer najdeš golobice svoje vrste.“

Gregor obledi, ko sliši zaničljive besede. Skoči pred njo in zakriči obupno:

„Ali me nečeš?“

Katrica se nekoliko odmakne, pogleda ga od tal do vrha, zasmee se iznova in pravi:

„Moj Bog! — Kaj čem s teboj? — Ti si tako star, tako čuden, zdiš se mi, kakor mož v koruzi, hihhi, pred katerim se strašijo vrane . . .“

„Joh! Joh!“ zavpije Gregor in se zgrabi za prsi, kakor bi hotel iztrgati bolečino, katera ga morí.

Še jedenkrat jo pogleda zbežan in obupan, potem pa zbeži.

Spremljalo ga je posmehovanje dekličino.

Starec se je zgrozil ob predrznosti dekličini. Prišel je poln upov, da oženi sina, toda sedaj — tolika prevara in še tako zaničevanje od neizkušene, mladoletne deklice! Joj, kako ga je zbadalo njeno porogljivo govorjenje, kako ga je žgalo zaničljivo posmehovanje! Vrtelo se mu je v glavi, da mu je kar vse plesalo pred očmi; opre se z levico na mizo in zapretí z desnico, rekoč:

„Igrala si se z nama, le glej, da ne ostaneš sama igrača!“

In gre potr. t.

„Tak se bode še vedno dobil, kakor je tvoj Gregor“, vpila je za njim Mrakovka, hčerka se je pa krohotala.

„Ne vem, že marsikdo je z visokega padel globoko — —“, mrmral je sam pri sebi starec in se lovil ob plot, zakaj zapuščale so ga moči.

Pobere izpuljen kol ob plotu in opiraje se krevsa domov.

„Kje je Gregec?“ vpraša, ko pride ves upehan in potr. t. domov.

Žena se prestraši, zakaj slutila ni nič dobrega.

„Gregca ni domov! — — Kaj je vendar? — Kaj sta opravila?“

Čez nekaj časa pové starec:

„Nič . . . nič . . ., neče ga . . ., posmehovali sta se nama.“

„Jav, jav, jav!“

Pokrije si obraz in polijó jo solze. Tarna o ženski prevzetnosti in sramoti, ki je zadela Gregca in vse Sračje gnezdo.

Starec jo je tolažil:

„Ne javkaj! — Sojeno mu ni! — Sam bo živel.“

Mati gre ven in vpije okoli hiše:

„Gregec! Gregec! Gregec!“

Vprašuje sosede, niso-li videli njenega sina Gregca. Čimbolj nesrečen je bil njen sin, tem večjo ljubezen ima zanj. Objela bi ga bila rada in ga tolažila, ker je mislila, Bog vé, kako je potreben tolažbe.

Toda Gregca ni bilo od nikoder ne do noči, ne po noči, ne drugi dan in še dolgo, dolgo ne — —. V Sračjem gnezdu se je utaborila žalost.

V.

Po Dobju je kmalu po tem počilo:

„Vojvoda Gregor je izginil!“

Nihče ga ni videl, nihče slišal o njem, dasi se je izpraševalo daleč na okoli po vojvodi. In ko že štirinajst dni ni bilo ne duha ne sluha o njem, govorilo se je:

„Vojvode ni več med živimi.“

Ljudje so zmajevali z glavami in si pravili:

„Jej, jej, kaj človek lahko v naglici naredi! In še ta Gregor! Kdo bi mu bil zaupal kaj takega? In zaradi take punice! Ej, človek če ni mlad vrtoglav, pa se mu pozneje zvr. t.“

Jera in njene tovarišice so slavile svojo zmago, češ:

„Me smo mu pokazale!“

„Z Mrakovko so sklenile prijateljstvo, prerokovale so ji, da bo Katrica dobro dekle. Mrakovkama je bilo tako hvalisanje vseč in z veseljem sta obirali Gregorja, kakor so ga druge. Pozabili sta kaj lahko, kako prijazen je bil Gregor ž njima, zlasti, kako se je potrudil s Katrico na Strmi gori, ko so jo vse druge zapustile in se je zvijala v bolečinah.“

„Oh, ko bi bil nas slušal“, hvalila se je Jera, „ne bi bilo prišlo tako daleč! Molile bi zanj, toda saj mu ne pomaga nobena molitev več: kar je, je!“

Ljubljana po potresu: Pred šotorom. (Fotogr. A. Jerkič.)

Ko je pa Koparica vprašala: „Kdo bo pa sedaj naš vojvoda?“ umolknile so vse, nobena ni vedela odgovoriti.

„E, bo že kako, bomo pa same hodile!“ dejala je naposled Jera, in ob tem je ostalo.

O Gregorju ni bilo ne duha ne sluha, nihče ga ni videl ne živega ne mrtvega.

Oče in mati v Sračjem gnezdu sta obupavala, zlasti mati si je pulila lase in si očitala, češ:

„Jav! jav! Sama sem ga pahnila v smrt. Zakaj sem ga silila oženiti se, oh zakaj?“

„Bilo je sojeno tako! — Naš rod umre z Gregorjem“, tolažil se je starec.

In vzdihovala sta, jokala, molila za dušo njegovo ter izpraševala ljudi, kje je Gregor.

„Oh, da bi vsaj vedela, kje trohni njegovo truplo!“

Nekaj časa sta hodila nadlegovat gospoda župnika, češ, naj povedó, kje je Gregor. Po ljudski pameti vsak črnošolec zvé tako stvar, kadar le hoče. Tolažil ju je, da se že vrne, ker je šel najbrž na daljšo pot.

Stara dva sta venela hitro kakor jesensko zelišče, katero popari slana; tako ju je bil potrl zadnji dogodek. Vsa molitev in vsa izpraševanja so bila zaman, in ko je že četrti teden po čudnem odhodu Gregorjevem nastopil, imela nista nobene upanja več, da bi ga videla živega. Tolažila sta se:

„Bog ni hotel, da bi se oženil.“

Sedaj sta bila že čisto udana in le vzdihovala sta:

„Bog bodi milostljiv njegovi duši!“

Potrló ju je pa bilo tako, da je očka največ ležal pri peči, mati se je pa komaj še vlačila, da je kaj skuhala sebi in možu in še kako drugo majhno stvar opravila. Očito je bilo obema, da so jima dnevi štetí. Zato jima pa ni bilo Bog vé kako hudo, le težilo ju je, ker nista zvedela nič o izgubljenem Gregorju.

V saboto večer sta sedela vsak na jedni strani peči, vzdihovala in se tolažila ter si pripovedovala, kaj se jima je že vse nasanjalo o Gregorju. Ugibala sta, kaj bo po njuni smrti s Sračjim domom, zakaj drugi otroci so bili že pomrli, Gregor je izginil kar nagloma, da se ne vé, ali je živ ali mrtev, drugih bližnjih sorodnikov pa ni, da bi jim zapustila dom in zemljo. Tarnala sta, da ju je Bog tako zapustil.

Na polnoč se je nagibalo, ko se jima je zadremalo, da sta utihnila in se jima je v sanjah naprej snovalo o ljubem sinu Gregorju. Kar hipoma ju vzbudi ropotanje, da se oba prestrašita. In oba sta mislila, da se jima je sanjalo.

„Oh, kako grozne sanje sem imela!“ vzdihne mati.

V tem drugič zaropota. Nekdo je trkal na vrata, in zasliši se:

„Odprite! Odprite!“

Zatrepetala sta oba, nekaj ju je prešinilo po kostéh; groza ju obide. Starica se premakne bliže k staremu.

„Bog bodi milostljiv njegovi duši! — Ali slišiš, stari? — Mòli!“ govori starka vsa v trepetu.

„Gregor je!“

„Ni mogoče! Gregor naj bi prihajal živ ob tej uri? — Kaj ti je? — Njegov duh je! — Kaj-li išče todi okoli, ker nima še pokoja? — Bodi mu milostljiv!“

V tem se je trkanje shujšalo, in kar nakrat vrata na tečajih zaškripljejo, in v veži se začuje hoja. Starka je odrevenela od strahú; tudi mož se je tresel in s strahom pričakoval, kaj bo.

Neznanec stopi v hišo.

„Dober večer! — Ali spite tako trdno?“

„Kdo pa si?“ odzove se starec od peči s slabim glasom.

„Oh, kaj me ne poznate? Ali ste me zgrešili, kar me ni bilo doma?“

„Gregor — — — ti si? — — — Pa si živ?“ — — —

„I, kakšen pa, le čakajte, prepričate se précej!“

V tem prasne žveplenko in prižge svetilnico.

Sredi sobe je stal njun ljubi Gregorij, ves prašen, z dežnikom in popotno vrečo na hrbtu. Videla sta, da ni duh.

„Gregor!“ vikne mati vsa iz sebe, skoči od peči k sinu, prime ga za ramo in mu gleda v obraz, polna sreče in blaženosti. Solze radosti so ji kapale po velih licih. „Gregor! Gregor! Ti moj ljubi Gregor!“

„Pa sva mislila, da si že izdavná na onem svetu, pa si zopet tukaj“, dé očka in gré bliže, da si ga ogleda in se preveri, da je res Gregor, z dušo in telesom.

„Zakaj mi niste odprli précej? Ulomil sem kakor razbojnik.“

„O, da si le zopet doma! Kje si pa bil tako dolgo? Kam si bil šel takrat?“

„Bil sem v Marijinem Celju.“

In s hrbita vrže vrečo ter jo izprazni na mizo. Prinesel je bil polno odpustkov iz daljne, sloveče božje poti.

Ona dva pa ga gledata in gledata. Kako bi se ga ne veselila iz vsega srca, saj je bil on jedini živeči otrok, katerega sta že toliko časa objokovala za mrtvega, sedaj je pa prišel domov, kakor bi se bil vrnil z onega sveta!

Veselje in zadovoljnost je vladala zopet v Sračjem gnezdu, kjer je toliko časa kraljevala tuga in žalost.

Drugi dan je vedelo brž vse Dobje:

„Vojvoda se je našel. — Gregor se je vrnil!“

Ljudje so vreli skupaj gledat ga in se ž njim pomenkovat, zakaj dolgo že niso bili govorili ž njim. Slutili so, da jim bo povedal mnogo lepega in tudi koristnega. Pa pridejo tudi njegove nekdanje najboljše znanke in prijateljice pod Hudinkinim vodstvom. Nobene ne pogleda, z nobeno ne izpregovori. Potem je pripovedoval, kako je romal na slavno božjo pot v Marijino Celje, ki je daleč, daleč gori na Štajerskem, skoraj blizu slavnega Dunaja, kakor so pravili. Naletel je bil še na nekega rojaka, ki je pa znal nekoliko nemški; ž njim je šel vedno peš, skozi vasi, velike trge in še večja mesta, kjer je videl toliko lepega, toliko neznanega, toliko krasnih gradov in cerkvá.

Pripovedoval je sedaj počasi, sedaj hitreje, kakor je tek in šumljanje potokovo, ki drvi sedaj čez pečevje, sedaj se razliva počasi po lokah. Z nenavadno navdušenostjo je popisoval lepoto Marijinega Celja, da se Jera ni mogla več premagovati, marveč je vzkliknila:

„Pa si šel brez nas? Pa sam — tako daleč! Zakaj nisi vzel nas nobene s seboj?“

Gregor jo počasi pomeri s sivimi očmi od vrha do tal, da Jeri kar ves pogum upade, zakaj tega obraza in teh očij še svoj živ dan ni videla.

S tem pogledom je povedal več, kakor s sto besedami; vsaj Jera in tovarišice so vedele le predobro, kaj jim je hotel povedati.

Ko je nehal pripovedovati, izpraševali so ga vse vprek:

„Zakaj si pa šel tako daleč romat? — Ali si bil obljubljen ali kaj?“

Gregor je nekaj časa molčal; kdor bi ga bil pogledal takrat v obraz, videl bi bil, da se nekaj godi v njegovi duši. Pa pravi:

„Iskat sem šel zdravja. Zbolel sem bil prav zelo. Vrtelo se mi je v glavi, blaznel sem, kakor vi veste.“

Ljudje se zasmijejo, ker so ga razumeli.

Jera in njene blage tovarišice se spogledajo pomenljivo.

„In molil sem, prosil sem razsvetljenja, pre-mišljeval sem iskreno in — ozdravel sem. Sedaj sem zdrav!“

Posmehoval se je sam sebi.

Neki šaljivec se oglasi iz množice:

„Ne boš več snubil Katrice? — Vidiš, zakaj pa nisi snubil Jere Hudinove, ki se ti ponuja? — Lej, pa bi ti ne bilo treba iti v Marijino Celje iskat zdravja! — Ali je ne vidiš, kako te občuduje?“

„Uh!“ zavriskne Jera.

„Uh!“ ponové njene tovarišice.

„Nikjer ni človek varen zaničevanja in norčevanja teh brezbožnežev!“ vpije Jera. „Bežimo, dekličiči! — Vsi so jednaki!“

In Jera in dekličiči zapusté torišče v Sračjem gnezdu in se umaknejo v Jerino zavetje.

Veselo se je živelo zopet v Sračjem gnezdu. Stara dva sta se veselila izgubljenega in že toli objokovanega sina. Gregor je bil pa zadovoljen, da se je njegova snubitev tako končala, ker Bog vé, kako bi bil živel z Mrakovo Katrico. In kaka revščina je šele z otroki! Tu je večni dirindaj, strezi, pestuj, krôti, zraven pa tolci revščino!

Dostikrat zahvaljuje celjsko Mater Božjo, ker se je tako srečno izšlo. Sedaj živi v miru, dela, kolikor hoče, in včasih ob znamenitejših godovih roma na kako božjo pot. Z nekdanjimi tovarišicami se ne peča. Pravi vedno:

„E, moški hodimo sami na božja pota! — Če so ženske, ni drugega kakor sitnosti, in dostikrat človeka kar ob vso pamet spravijo.“

Pa hodi res sam.

Do danes je minulo že nekaj let po Gregorjevem romanju v Marijino Celje. Stara dva sta mu med tem umrla, in sedaj samotari sam v Sračjem gnezdu.

Leta se mu tudi že poznajo. Toda ne samo njemu, ampak tudi njegovim nekdanjim tovarišicam je čas pritisnil svoj neizbrisljivi pečat. Jera je izgubila zobe, ne pa svoje ostrosti; druge so pa opešale.

Mrakova Katrica, ki je nekdanj odbila snubca Gregorja, zvenela je popolnoma. Z lic je izginila živa rdečica, in gladka koža se grbanči in gubi ter nekako osiplje. Noben metuljček ni k njej prifrčal, čas je ugonobil zgodaj mlado cvetico. Z grozo je spoznala svojo osamelost. Kesa se bridko, zakaj je zamudila ugodno priliko.

Na božja pota hodi včasih, največ pa sedi doma za pečjo in misli nekaterokrat na mlada leta. Tedaj se spominja Gregorja in večkrat reče sama sebi: Dober človek je bil, dobro srce je imel.

Morda bi se Gregorja oklenila z obema rokama, ko bi sedaj prišel in jo snubil . . . Toda Gregor je zvest svoji obljubi.

Gregorju pa od nekdanje moči in slave ni ostalo drugega kakor ime — vojvoda.

Spomini tete Klare.

(Povest. — Spisala *Pavlina Pajkova.*)

(Dalje.)

Tako smo bežali že kak četrt ure navzdol, tihi, kar brez sape. Med votlim grmenjem se je čulo samo cepetanje nog po kamenju in suhljadi, ki je ležala po stezi, in pa brezupni vzdih preplašene Angličanke.

Hipoma nastane mrak. Debele posamezne kaplje jamejo padati, strela udari v naši bližini, da se nam tla stresejo pod nogami. Vihar pa zabuči in zažvižga z groznim glasom. Med temi strašnimi glasovi se je komaj čulo vpitje Leontine in družabnice. Razpeli sta solnčnik, a vihar ga jima je obrnil navzgor, da je rebra molel proti nebu, a takoj potem ga je v trenutju iztrgal iz rok, da se je kakor fritavka kotal navzdol. Dež je vedno gosteje padal, groza in zmešnjava sta bili nepopisni.

„Le naprej! Še kakih pet minut poguma — na levi vidim kočico — le hitro vanjo stopimo“, kričal je Odilo na vse grlo.

„Oni dve nehata vpiti, pa pospešita korake. Mene pa nekdo prime za roko, potegne me za seboj, in trenutek pozneje sem stala na suhem in varnem. Odilo je zapazil skalnato votlino, ki se je na visoko in široko odpirala proti stezi. V to votlino, ki naju je lahko branila, pribežal je z menoj.

Prijetno čustvo varnosti me obide, ob enem pa tudi skrb za tovarišici. Hočem za njima klicati, a Odilo me ustavi, rekoč: „Oni dve sta gotovo že dospeli do kočice, pustiva ji, kjer sta; dobro, da sva nekoliko sama.“ Njegov glas se je tresel, ko je to izrekel, pogled pa, katerega je ob tem vame uprl, bil je tako mil in polnočuten, da me je prešinil s sladko grozo.

Prime me za roko in me vodi do skale, katera je ležala na tleh, da bi se ondi vsedla.

Povesim glavo in mehanično sedem zraven njega. Srce mi je močno utripalo, sama nisem vedela zakaj, ali zaradi strahu, ali zaradi sreče. Ne preje ne pozneje v vsem življenju me ni več presunila jednaka omama.

Dež je lil; blisek za bliskom je razsvetljeval temno obzorje, sploh so nebeški življi s tako silo kazali svojo moč, da se mi je zdelo, kakor bi bil prišel sodni dan. Vendar sem le malo obračala svojo pozornost na razkačeno prirodo, bila sem preveč zamišljena.

Ko se prva sila viharja nekoliko poleže in se grmenje odmakne v daljavo, povzame besedo Odilo, ki me je hotel seznaniti s svojim življenjem.

Pozorno sem poslušala njegov glas. Pravil mi je o svoji domovini, cvetoči Italiji; pripovedoval o svoji rodbini, govoril o sebi in svojih bodočih načrtih. Njegov oče je bil italijanski konzul v daljnem obmorskem mestu, a Odilo, njegov jedini sin, tajnik pri italijanskem poslanstvu v Berlinu. Imel je osemindvajset let. Izborna njegova služba mu je obetala častno bodočnost.

Povedal mi je tudi vzrok, zaradi katerega je obolel, kar ga je sililo iskati okrevanja v našem gorskem kraju.

Pred nekaterimi meseci, na nekem izletu, rešil je utopljenca, desetletnega dečka. Ta rešitev ga je stala skoro življenje. Otroka je še srečno spravil na suho, a njegove moči so tako oslabele, da se je, dospevši na breg Spreve, zgrudil v nezavest.

Dolgo je potem bolehal, mesec dnij se je boril s smrtjo. Naposled premagata njegova mladost in krepka narava vso nevarnost.

Da je ta njegov junaški čin razvnel duha in srce mlade deklice, ni mi treba dokazovati. Bila sem tedaj devetnajstletna, in v tej dōbi ljubav hitro vzklije in požene v ženskem srcu; jeden solčni žarek zadostuje, da jo vzbudi.

V moje srce je bil ta čudodejni žarek posijal že davno, namreč oni trenutek, ko sem prikrat ugledala Odila; a šele sedaj sem se tega prav zavedela. Ko je nehalo liti, ko so naju solčni žarki predramili iz zaupnega, nedolžnega pogovora, čutila sva oba, da se najini duši umeta, še več, da sta čudovito sklenjeni. Čutila, pravim, ker povedala si nisva; čemú treba besedij? Vstaneva, da bi nadaljevala pot; hladna sapa je nama božala lice.

Najlepše vreme je bilo nastalo. Solnce je stalo nad goro in njegovi žarki so s čudodejnim svitom razsvetljevali dežne kapljice, viseče ob skalah in grmovju. Nama nasproti je živobarvna mavrica naznanila spravo nebeških sil. Gorski ptički, brzi kakor pušice, švigale so zopet mimo naju; cerkvica in hišica na vrhu gore sta zopet gledali v dolino. Bilo se je dobro zvedrilo.

To sem pregledala v trenutku. Nisem še utegnula tega opomniti Odilu, ko zagledam kakih dvajset korakov od naju Leontino z družabnico. Iz prijetnih sanj se hipoma vzdramim v istinitost življenja. Kaj porečeta oni dve in kako si bodeta tolmačili najino odsotnost? mislila sem v strahu.

Temnega obraza, nezaupnega pogleda se nama približa Leontina. Bila je kakor izpre-

menjena: srd in nevolja sta ji ogradili obraz. Gotovo je v najini zunanosti opazila nekaj, kar ji ni bilo po volji; sprejela je naju s pikrimi besedami in strupenimi pogledi. Polagoma smo šli v nižavo, a govorili malo.

Zame so prišli sedaj srečni dnevi. Videla sva se z Odilom še večkrat, ne da bi bila poleg Leontine, katere družba nama je bila od dné do dné zoprnejša. Srečavala sva se — kakor slučajno — včasih na vrtu, včasih v domači hiši. Vselej sva izpregovorila kako besedico. Nepopisna sladkost se mi je tedaj pretakala po žilah, v mladih prsih pa se mi je vzbujalo hrepenenje po sreči, katere seveda nisem poznala. Onih davnih, davnih dnij svoje ljubezni, ko mi je sedanost bila srečna, bodočnost zaželena, ko je bila duša v miru z Bogom in ljudmi, ko se mi je svet dozdeval raj, a življenje praznik, nikoli ne pozabim. Kolikokrat sem se jih potem spominjala! Takrat sem trdno ménila, da moje mlade, blažene sreče nikdo ne more zatreti. Moji pojmi o življenju so bili takrat še preprosti; živela sem kakor nedolžni otrok in mislila kakor nedolžni otrok. Vse, kar me je obdajalo, dozdevalo se mi je lepo in dobro. Še nisem bila prekoračila meje domišljij; verovala sem upu, ki se smehlja in obeta radost. Niti slutila nisem, da je treba zemsko srečo prislužiti si z borbami in mnogimi težavami. No, še prehitro sem to zvedela.

Leontina je bila po onem ponesrečenem izletu vedno slabe volje, mene pa je malo da ne prezirala. Z Odilom se ni vèdla niti prijazno, niti neprijazno. Sedaj se je kazala užaljeno, sedaj zopet otožno; jedenkrat mu je očitala hladnost, drugikrat nevljudnost, s kratka: hotela se mu je prikupiti s tem, da se je čemerila. Ko bi pa ženske vedele, kako slabo orožje proti moški trdosti je čemernost, uporabile bi je čim manj bi mogle. Kako grda je čemerna ženska; obraz ji je tako mrtev, tako brez življenja!

Kmalu se je prepričala, da Odila ne more pridobiti ne z lepa, ne s huda. Da bi se maščevala nad njim, izbrala si je mene za orodje.

Na nekem skupnem sprehodu v gozdu zapustim družbo, da zlezem na vrh, kjer so rastle ciklame. Že četrto ure tavam sama okoli; lep šopek tega prelepega cvetja sem že bila nabrala. Kar nakrat me nekdo zgrabi za roko, in grd glas, podoben sikanju kače, zazveni mi na uho: „Zal imaš obraz, tega ne tajim; ž njim si ga zapeljala, imata se rada, rada; a vendar, dobro si zapomni moje besede, vendar ti ne boš nikoli njegova soproga, niti on tvoj soprog.“ Bliskoma mi iztrga nato Leontina — ona je bila — šopek iz rok ter zbeži navzdol, smehljajoč, pevajoč napev neke najljubše Odilove pesmi.

Skozi vejevje sem potem nekoliko videla, nekoliko slutila, da je pripela moj šopek Odilu na prsi. Zatemnelo mi je pred očmi, prišla sem težko do velikega drevesa, kjer sem se skrila za deblom. Tam sem čepela, sluteč veliko nezgodo, ki je pretila moji ljubezni.

Odilo me je poklical zaporedoma. V njegovem glasu sem spoznala skrb in žalost, ker me je pogrešal. Želela sem oglasiti se mu. Takoj na to zadoni nežno po tihotnem gozdu Leontinin glas. Klicala me je, dasi je vedela, kje sem. Jaz se zgrozim, umevša porogljivost, katero je zakrival oni nežno doneči glas.

Strah me je je bilo. Še bolj se stisnem pod vejevje temnega gozdnega velikana. Vedno tišji so bili klici, dokler popolnoma ne utihnejo.

„Odilo najbrž méni, da sem odšla na drugi strani gozda domov“, tako sem sklepala pri sebi. „Ona, kako se bo ona vradostila moje bojazni!“

Ne vem, kako sem prišla domov. Tema je že bila, in moji so me že nestrpljivo čakali. Bila sem splašena, zmedena ter imela oči objokane; ni čuda, da sem vzbujala pozornost.

Spoznala sem, da me oče in mati opazujeta. Pri večerji je bila mati posebno tiha, oče se je pa v jednomer hudoval ter ni nikomur gledal v obraz. Vedela sem, da ta znamenja ne kažejo nič dobrega.

„Čas je, da ponehajo jedenkrat tvoji pohodi s temi ptujci“, zakliče hipoma oče z razdraženim glasom; „nikoli te ni več doma; kadar pa si, tedaj si le na pol, tako si raztresena. Posebno z gospodom tajnikom ne vidim te rad. On je sicer pošten človek ali — no, pa saj si me razumela.“ Več ni rekel, a jaz sem ga razumela. V prsih začutim nepopisno boleost, kakor da se mi je tam nekaj zrušilo. Nekaj pa mi je pravilo, da ta nenadejana očetova sumnja in neprijaznost sta delo Leontinino.

Za tem tako strašnim dnevom je prišla huda noč. Moj Bog, kje je bil dotlej zaostal moj razum, da nisem prej nikoli niti slutila, kar mi je sedaj temna noč predočevala tako živo! Ali sem kdaj mislila, kakšen bo konec moje ljubezni? Kaj nisem-li vedela, da Odilo ne bo nikoli mogel postati moj mož, ker njegov poklic se ne strinja z namenom mojih starišev? Ali nisem bila že davno določena, da postanem očetova naslednica, kmetovalka? Ali nisem doslej radovoljno podpirala to pregorko očetovo željo? Ali nisem vedela, da Odilova soproga bo morala v svet, da deli z njim časti in sijajnosti njegovega dostojanstva? Tedaj, šele tedaj so se mi odprle oči, šele tedaj sem videla brezdno, ki je zijalo med nama, sedaj, ko sem skoro padla vanje! Čutila sem, da bi mogla postati žena ali njemu, ali pa nobenemu drugemu.

A njemu ne smem postati, ker nečem onesrečiti dobrih starišev. Pa ko bi tudi smela, ali se mi ni Leontina zarotila, da ne bova drug drugega? Ona si ga tudi želi, zato črti mene; sovraštvo in ljubezen — sila teh dveh tako različnih si čustev je jednaka. Da bom tudi čutila njeno sovraštvo, pravil mi je notranji glas.

Zdrgetala sem od bolesti in bojazni. Torej odpovedati se Odilu? Pod odejo postelje zagrebem si lice, da zadušim jok, ki je stresal moj život.

V jutro nisem mogla vstati. Noge me niso nosile, in glava, težka ko svinec, gorela je v neznosni vročini. Slabe so človeške moči, le z velikim naporom se ustavljajo udarcem nezgode; koliko slabejše so šele moči šibke deklice, navajene hoditi samo po gladkih stezah življenja!

Obolela sem. Prišel je domači zdravnik, dal mi bolezni dolgo latinsko ime ter majal z glavo. Bolezen ni kmalu ponehala, dasi so mi do pičice ravnali po zdravnikovih naredbah.

Poklicali so drugega znamenitejšega zdravnika. Ta pa je našel mi bolezni zopet drugo čudno ime, postal je zamišljen in se izogibal vprašanju mojih neutolažljivih starišev. Najbrž me je bil že zapisal na oni svet, a ni hotel z resnico na dan.

Bolezen ne da bi pojemala, še shujševala se je; nihče ni prav vedel, kaj mi je; videli so samo, da hiram dan za dnevom. Jaz pa sem prav dobro vedela, kaj mi je. Kakor v sanjah sem opazovala žalostne obraze okoli sebe.

Neki dan se mi je dozdevalo, da vidim na materinem obrazu hudo boleost in pobitost. Tudi

me je ljubkala nenavadno iskreno. V mojem srcu vskipi nenadoma vroča otročja hvaležnost in zaupnost.

„Mati, mati!“ zakličem presunjena, „koga bode te ljubili, ko mene več ne bo? Pogrešala me bode ta vi in oče, oh, mnogo bolj pogrešala, nego bi —.“ Sredi stavka obtičim osramočena. — „Mati“, nadaljujem polglasno obotavljaje se, zardelo lice pa skrijem na nje prsni, „mati, ko bi vi in oče hotela, ne bi umrla, ne, to vem za gotovo! Morala bi se sicer od vaju ločiti, a ne za vedno; videla bi se lahko vsako leto. — Pa kaj blebetam — saj ni mogoče, — zgoditi se ne more —, oče ne bi nikoli privolil“, pristavim brezupno.

Mati me presunjena pritisne v svoje naročje in z ono nežno, čudovito ljubeznjivo, ki vse premore in ki je dana posebno materam, izvabi mi mojo srčno tajnost.

Naposled me potolaži in obljubi, da hoče biti priprošnjica pri očetu ter pozvedeti, ali tudi Odilo misli pošteno z menoj. A samo umreti, umreti ne smem.

Dosegla je pri očetu, česar bi ne bile dosegle niti moje, niti Odilove prošnje; pa tudi jaz sem držala besedo: nisem umrla, temveč ozdravela v nekaterih dneh.

Ko mi je drugi dan mati oznanila, da me bode Odilo obiskal, ker sem že njegova obljubljena nevesta, bilo mi je, kakor če bi kdo novo življenje vлил v moje oslabele telo.

(Dalje.)

Ob sestanku.

(Drju. A. U.)

O, da si zopet tukaj, draga duša,
Po dolgih letih trudov in skrbij!
O da te zopet gleda in posluša
Priatelj tvoj iz lepih, mladih dnij!

Kakó izrazil čustvo bi globoko,
Ki v srcu mojem razigrava zdaj,
Odkar je rôko moja s tvojo rôko
Spojil napósled najin rodni kraj!

Minulo sedem let je dolgih, trdih
Od tožnega slovesa, mili drug.
Umiral cvet je po doléh in brdih
In ptice plule so tedaj na jug.

Na jug si ž njimi tudi ti odhajal
Zajemat višje vede v večni Rim,
In ko si zadnjič roko mi podajal,
Kaj tákrat jaz sem čutil, naj molčim.

In naj molčim, da s taboj so odnesli
Valovi morski meni mnogi up;
Zagrabil sam obé sem težki vesli,
V življenja vrgel se metěž in hrup.

In gledal sem, kakó pred mano gine
Za zvezdo zvezda brez utrinka v noč,
Kakó temné se jasne visočine,
Čim bolj divjá valov srditih moč.

Mrtvá sem našel srca v prsni živih,
Mrtvá za vse, za kar sem gôrel jaz.
Na pokopanih upih ukanljivih
Prevaran zdaj povešam svoj obraz.

A naj molčim! Ti zopet si ob meni,
Ti lepe mi budiš spomine vsaj
Na čase, ko v pomladi sva zeleni
Naprej strmela srečna in nazaj.

Mladostnih lic sva pela, src še mlajih.
Zdaj vrnil si se k meni — k možu mož.
Jaz slutim: ali nisi v ptujih krajih
Okusil tudi trnja več kot rož?

In ali nisi to dobil spoznanje,
Da sleharn sèn le kratko mami nas?
Da kliče nas življenje na dejanje,
Dejanje resno, kot je resen čas?

Ljubezni vnovič ti ne bom prisezal;
Rodil je naju jeden rod in kraj.
Mladostni sèn je naju nekdaž vezal,
Dejanje možko naju veži zdaj!

Da le si zopet tukaj, draga duša,
Po kateri hrepenèl sem tolikrat!
Da le te zopet gleda in posluša
Priatelja prijatelj, brata brat!

Anton Medved.

Pripovedka o bedastem carju.

„Hej, derviš sveti, v raj mi glej,
Kaj prorok dela zdaj, povej!“
In derviš sveti zrè v nebó
Pa carju govóri tako:
„Baš kave čašo pije zdaj!“
„„I nama prinesó je naj!““

Ne veš-li, car, da si bedak?
Ne veš, da derviš je lisjak? — —

„Hej, derviš sveti, v raj mi glej,
Kaj prorok dela zdaj, povej!“
In derviš sveti zrè v nebó
Pa carju govóri tako:
„Baš Alaha zahválil je
In čibuk si zapálil je.“
„„I midva ga zahváliva
In pipe si zapáliva!““

Ne veš-li, car, da si bedak?
Ne veš, da derviš je lisjak?

„Hej, derviš sveti, v raj mi glej,
Kaj prorok dela zdaj, povej!“
In derviš sveti zrè v nebó
Pa carju govóri tako:
„Baš sredi ravnega poljá
Konjiča vranega igrá.“
Že osedlán, že obrzdán
Stojí pred carjem konjič-vran.
„„V Arabiji se je rodíl,
Iz njenih vod je čilost pil,
In brz je, kakor veter njen,

In kakor solnce nje, ognjén.
A, derviš, ti, ki svet si mož,
Kónjiča tega jezdil boš.
Zato, da tebi prednost dam,
Naj zá-se osla osedlam!““
Dervíša nosi čil konjič,
No carja, oh — pa siv oslič!

Ne veš-li car, da si bedak?
Ne veš, da derviš je lisjak?

In sredi polja plašen, tih,
Krščanski sreča ju menih.
„Hej, pop pobožni, v nebo glej,
Kaj dela Bog, ti zdaj povej!“
Kakó, kakó menih drhtí:
„Oh — to mogoče meni ni!“
„„Kakó, da ne, saj derviš ta,
Kaj dela prorok, vedno zna!““
A, to je tisti car-bedak,
To tisti derviš je lisjak!
Menih se spomni, zrè v nebó,
Pa carju govóri takó:
„Baš skoz linico nebá
Mi zrè v dolinico svetá.
In ž njim vsi nebeščáni zró
In glasno, glasno se smejó,
Ker nosi dervíša konjič,
A carja, carja — siv oslič!“ —

Zdaj veš pač, car, da si bedak!
Zdaj veš, da derviš je lisjak!

Gojko.

Biserji.

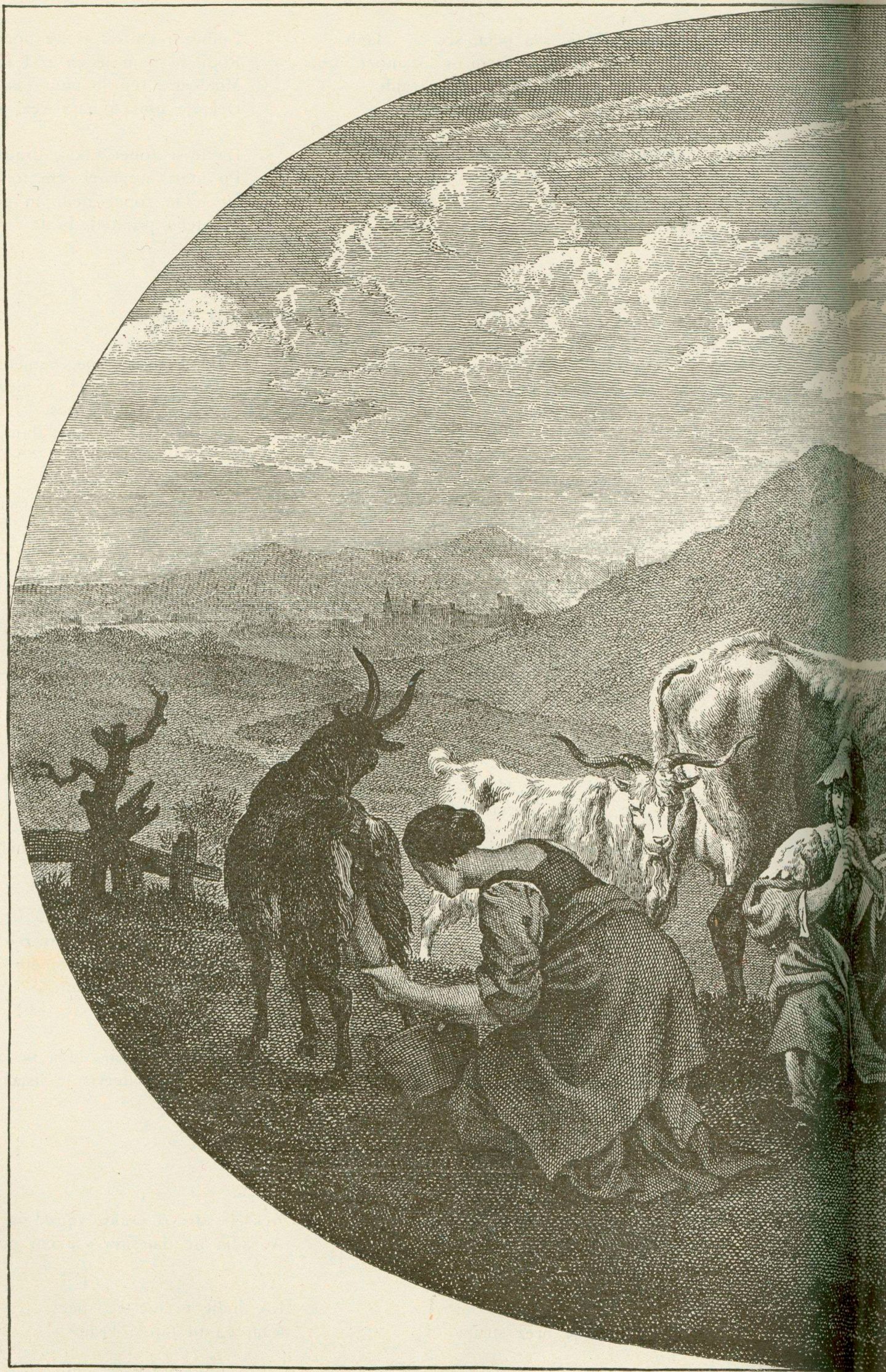
11.
Bedak je, ki v ženske se pravde zapleta,
Ker ženska z metló in z jezikom pometa.

12.
Neumen je, ki kači upa,
Ker redko kača je brez strupa.

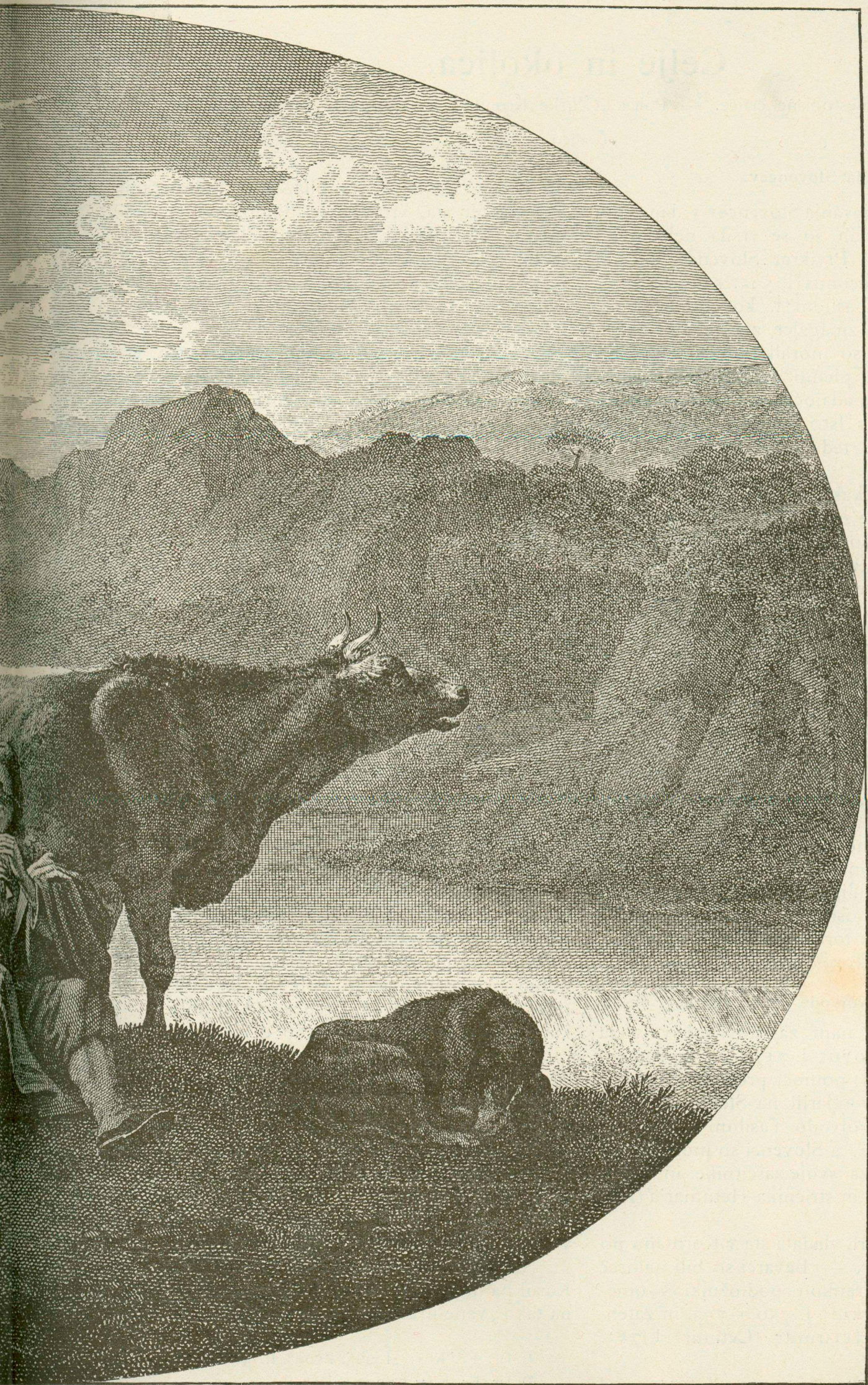
13.
Nektero drevó vsako vigred je v cvetju,
A sadja ne daje ob vsakem poletju.

14.
Ko ljudje bi nič ne spali,
Kdaj pa bi tatovi králi?

Anton Hribar.

Počitek pastirjev. (Slika)

(Sikal Bamboche.)

Celje in okolica.

(Povestne in mestopisne črtice. — Poleg „Celjske Kronike“ i. dr. sestavil *Andrej Fékonja*.)

(Dalje.)

Zavlada Slovencev.

Ta nova naseljevanja Slovencev v današnjih pokrajinah slovenskih so se vršila nekako od leta 568. do 612. Prvikrat Slovence izrečno omenja Paulus Diaconus l. 595. v boju z bajovarskim vojvodo Tasilom I. kot premagance, zatem leta 596. pa zmagalce z zavezniki Avari. V naslednjih letih so morali Slovenci zajedno z gospodarji Avari pleniti po tedaj k bizant-skemu cesarstvu spadajočih deželah v gornji Italiji in posebno v Istri, leta 600., 601., 611. in 613., kjer so se tedaj tudi nastanili tja do reke Mirne.

Avari ali Obri (kakor jih imenuje ruski letopisec Nestor), pleme surovo, kakor nekdanj Huni, kalmuško, mučili so Slovence na razne načine in jih brez vse milosti osramljevali. Nasilnega jarma avarskega reši Slovence za nekaj časa češko-moravski vodja Samo l. 623., kateri je pobil tudi Franke pod Dagobertom l. 630. in združil južne Slovence s severnimi v veliko slovansko kraljevino, segajočo od Labe do blizu Adrije (?). — Ali po Samovi smrti (med l. 658. in 662.) razpade njegova država, in Slovenci so sicer pod svojimi vojvodami, toda razdeljeni na dve vojvodini: na severno, pri latinskih povestničarjih zvano „Carantania“, tudi „Sclavinia“, to je Koroška — Slovenska, v obsegu starega Norika, in na južno, imenovano „Carniolia“, to je Krajina ali Kranjska, ob gornji Savi in Soči. Panonija, t. j. sedanja Ogerska do Dunava in Hrvaška, ostala je v oblasti Avarov.¹⁾

Celjska stran je torej spadala sedaj k vojvodini karantanski-koroški.

Korotanski vojvode pa Bajovarji.

Prvi po imenu nam zagotovljeni vojvoda korotanski je bil Borut l. 747. On zaprosi pri Bajovarjih (Bavarcih) pomoči proti Avarom, kateri so zopet s silo udarili na Slovence. Bajovarji pod svojim vojvodo Tasilom II. res pomagajo odbiti Avare; a Slovenci so morali sedaj priznati Bajovarje za svoje zaščitnike, in Borut je dal sina Karasta in stričnika Hetumarja (Hotimira) za talnika.

Ko je Borut umrl, vladala sta v Korotanu po dovoljenju Frankov, — Bavarci so bili namreč že l. 743. postali Frankom podložniki — omenjena Karast (Gorazd) l. 750.—753. in zatem njegov bratranec Hetumar (Četimir) l. 753.

do l. 769. Obadva sta bila že v Solnogradu krščena ter sta, vrnivša se domov, sedaj tudi med rojaki širila krščansko vero. Zlasti poslednji je bil jako vnet kristijan, in na njegovo prošnjo je poslal solnograški škof Virgilij korotanskim Slovincem podškofa Modesta in več duhovnikov-misijonarjev.

Za Hetumarjem je vladal njegov sin (?) Valkun (Vladuh) l. 769.—773., kateri je tudi s pomočjo Bavarcev postal gospodar korotanskim Slovincem, ter se je tudi s Tasilom vred posebno trudil, da Karantance čim preje pokristijani in sicer s silo. Tudi njemu je pošiljal škof solnograški Virgilij zaporedoma mašnike in druge duhovnike k Slovincem.¹⁾

Mnogo se jih je dalo krstiti, a še več jih je ostalo trdovratnih, ki niso hoteli dati slovo stari veri in domačim slovanskim bogovom. Že pod Hetumarjem se je dvakrat vnel upor proti novi veri in ptujcem, ki so vreli v deželo; v tretjič so se uprli poganski Slovenci proti krščanstvu po Hetumarjevi smrti in sicer s tako silo, da je bojevanje trajalo tri leta. Katoliški duhovniki so morali zapustiti deželo, in tudi krščeni Slovenci so iskali v takih okolnostih pomoči pri Bavarcih. Vojvoda Tasilo II. je pomagal Hetumarjevemu nasledniku Valkunu, da je uničil moč poganskih Slovencev l. 772. in krščanstvu zagotovil bodočnost na slovenskih tleh. Razume se, da je vsled tega postal slovenski vojvoda še bolj odvisen od bavarskega vladarja.²⁾

O teh uporih pripovedujejo sicer poznejši pisatelji, da so vstašem bili na čelu poganski svečenik Droh, pa Avrelij, Drodor in Samo, ter da so se posebno srdito bojevali slovenski plemiči okolo Celja, Slov. Gradca in Maribora; — kar pa vendar ni zgodovinsko dosti gotovo.

Slovenci pod Franki in Nemci.

Karol „Vélikí“, frankovski kralj, osvojil si je l. 774. z Longobardijo vred popolnoma tudi Furlanijo, l. 788. z Bavarijo vred Korotan, l. 789. pa Krájino in Istro, in l. 799. po osemletni vojni vso Panonijo ali Avarijo. Tako je bila s koncem VIII. stoletja vsa slovenska zemlja v oblasti Frankov.

Novo pridobljene kraje je razdelil mogočni Karol na državnem zboru v Regensburgu l. 803. na tako zvane *marche* — meje, krajine. Od teh

¹⁾ Slovanstvo I. 170.

¹⁾ Dr. Fr. Kos: „Ljublj. Zvon“ II. 460.

²⁾ Dr. Fr. Kos: „Spomenica“ itd. 101.

so za nas znamenite bile: „Ost-Mark, Vshodna meja“, t. j. današnja Dolnja in del Gornje Avstrijske, pa „Marcha Carantania“, to je večina sedanje Koroške in deli sedanje Štajerske in Kranjske, in „Marcha Vinidorum“, tudi „Marcha ad Souam“ t. j. ostala Kranjska in del Štajerske, tako, da je n. pr. Ptuj bil v Slovenski strani, Celje in Ljubljana pa v Koroški meji.¹⁾

Za Karolovega sina in naslednika Ludovika „Pobožnega“ je bila slovenska zemlja od l. 828. in dalje še bolj razdrobljena. Ločila se je posebej Koroška — „Carantania, Carinthia“, v sedanjih mejah in ž njo še sedanji tirolski Pustertal; dalje Gornja Korotanska krajina — „Marcha carantana superior“, v sedanji gornji Štajerski poleg Mure, in Dolnja Korotanska krajina — „Marcha carantana inferior“, sedanja slovenska Štajerska poleg Drave in Save; tudi še Panonija — sed. Ogerska med Dravo in Dunavom, katero so pa kmalu vzeli Madjari; zatem Slovenska krajina — „Marcha sclavonica“, sedanja dolnja Kranjska med Savo in Kolpo z Žumberkom; in Krajina — „Marcha Carnioliae“, sedanja gornja Kranjska z delom notranje Kranjske do Hrušice; naposled Istria — Istra s Trstom in delom notranje Kranjske do Hrušice in Snežnika, ter Furlanija z Gorico in Tolminskim vred.²⁾

Uprava. — Nad vse dežele, katere si je Karol pridobil na jugovshodu svoje države, namreč nad Karantanijo, Vshodno marko Panonijo, Furlanijo, Istro, Liburnijo in Dalmacijo, postavil je dva „markgrofa“, jednega v Vshodni marki, drugega v Furlaniji, da sta nadzirala vojvode in grofe po posameznih deželah. V severni markgrofiji je postavil Karol za svojega namestnika najpreje Gerolda, prefekta bavarskega, ki je bil l. 799. umorjen; za njim pa so sledili: Gotram, l. 802. ubit, potem Werinhar, Alberik, Gottfried in Gerold II. (l. 811. do 831.) in Ratbod l. 855. odstavljen. V južni markgrofiji pa je bil Karol postavil najpreje vojvodo Markarija l. 776. za svojega namestnika; in za njim so nadzirali posamezne kneze in njih dežele tukaj: Erik ali Henrik iz Strassburga, umrl l. 799., pa Kadolaj do l. 819., in potem Balderik, katerega je cesar Ludovik l. 828. odstavlil in razdelil njegove pokrajine v štiri grofije. — Reka Drava je menda mejila pokrajine, ki so spadale pod delokrog furlanskega markgrofa, od onih, ki so bile odvisne od markgrofa v Vshodni marki. Samo kar se tiče Karantanije, niso vsi povestničarji jedini. Dr. Fr. Kos misli, da so koroško deželo nadzirali morebiti izprva furlanski markgrofi, zatem pa od l. 828.

naprej najbrže markgrofi v Vshodni marki. Od leta 862., ko je Koroško dobil Ludovikov sin Karlman, ni bila dežela odvisna niti od teh, niti od onih markgrofov.¹⁾

Koroškim Slovencem je bil Karol Vel. izprva pustil njih domače kneze in župane. „Kajti (tako velí dr. Fr. Kos) bil je prevelik politikar, da bi jim precej v začetku vrival ptuje frankovske gospode. Tudi se mora priznati, da so se Slovenci laglje navadili živeti pod ptujo vlado, ko so jim v prvem času njih odvisnosti zapovedovali domači knezi namesto ptujih grofov. Krščanstvo se je gotovo hitreje razširjevalo in utrjevalo med slovenskim narodom, dokler so ga vsodbujali k novi veri domači glavarji, ne pa ptuji zapovedovalci.

„Mogoče je, da je leta 788., ko je koroška zemlja prišla pod oblast Karola Vel., vladal ondodnim Slovencem še vojvoda Valkun; kajti čas njegove smrti nam ni znan. Za Valkunom je zapovedovalo pod Karolom in njegovimi nasledniki več slovenskih vojvod, kakor Ingo, čijega pobožnost Anonym. Salisburg. hvali in slavi, Vojmir, ki se je leta 796. bojeval z Avari, pa Pribislav, Cemika, Stojmir in Etgar. Za temi so vladali po Karantaniji vojvode bavarskega rodú, namreč Helmwin, Allgarij in Pabo. Zadnji izmed teh se omenja že l. 844.; l. 861. pa ga je kraljev sin Karlman pregnal iz Koroške ter se sam postal dežele.“

Zadnji izmed slovenskih vojvod je bil torej Etgar; za njim je prišel že ptujec Helmwin. Kdaj? Dr. Kos zopet pravi: „Najbrže so Slovenci zgubili svoje domače gospode kmalu po vstaji panonskega Ljudevita (l. 819., 820.), ker so mu pomagali bojevati se s Franki. Mogoče, da se je to zgodilo leta 828. V tem letu vzela je kralj Ludovik Pobožni furlanskemu mejnemu grofu Balderiku vse dežele, ktere je imel v svoji oblasti in jih razdelil med četiri druge grofe. Verjetno je, da so ravno takrat morali občutiti tudi Slovenci po Gorotanu jezo frankovskega kralja.“²⁾

Savinjska krajina.

Po razdelitvi karantanske vojvodine je bila prišla celjska stran pod tako imenovano Savinjsko krajino (Pagus Soune, Sanngau), zvano tudi Savinjska grofija (Comitatus Souuina, Grafschaft an der Sann) in kratko Savinija (Savunia, Saunien). Raztegala se je ta krajina od Solčavskih vrhov in Pohorskih gôr tje do Sotle in reke Mirne, pa še prek te-le v sedanjo Kranjsko.

Začetkom nahajamo tukaj markgrofe, ki so bili postavljeni nad vso Karantanijo, t. j. sedanjo

¹⁾ „Novice“ 1861. (Hicinger.)

²⁾ P. Hicinger: „Novice“ 1861, 9.

¹⁾ Dr. Fr. Kos: O c. 109, 110.

²⁾ Spomenica 108.

Koroško in Štajersko. Pod kraljem Arnulfom je bil takov markgrof Rudpert (ubit l. 893. ali l. 905.), in za njim menda Liutbold iz sorodstva Arnulfovega l. 895., katerega imenujejo nekateri povestničarji tudi prvega grofa Savinjske krajine, kar pa je brez pomena, ker je bila savinjska dolina itak le del velikega Korotana. V isto leto 895. stavijo drugi nekega Walthuna (Valkuna) kot najstarejšega grofa v Savinjski dolini, kateremu „Karantancu“ je podelil kralj Arnulf razven Trušenjske doline v Koroški tudi okolico pri Rihenburku, Vidmu in Krškem ob Savi. Ta Valkun je moral biti bližnji sorodnik onega Svetopolka ali Svetboha (Arnulfovega nezakonskega sina), kateremu je bil cesar Arnulf leta 898. podaril okrožje Breže (Friesach) ali Krško grofijo z glavnim gradom Seliče (Zeltschach) v Koroški. To sledi iz tega, ker sta po smrti Valkuna in Svetopolka prišli Krška (koroška) in Savinjska grofija v iste roke, namreč v roke Vilhelma I.¹⁾

In tako bi bil prvi pravi markgrof v Savinjski krajini uprav ta Vilhelm iz rodbine grofov Seliških in Breških (Zeltschach und Friesach). Ne zna se, ali je bil sin Valkunov ali Svetopolkov. Vilhelma I. istoimensi sin se nahaja v listinah X. stol. kot grof trušenjski in savinjski ter se imenujeta njegova sina Vilhelm (II) in stari Hartvik. Morebiti je temu Vilhelmu II. podaril cesar Otto II. l. 980. posestva okoli Vitanja. Izvestno pa je naš Vilhelm II. oni, kateremu je dal cesar Henrik II. v Bambergu l. 1016. vilo Traskendorf (menda — Drachenburg — Kozje) in trideset kraljevih kmetij in vrh tega še vse, kar je bilo kraljevega v Vilhelmovi grofiji med Savo, Savinjo, Sotlo in Mirno; zatem pa tudi kralj Konrad II. 1025. drugih trideset kraljevih dvorov med vodami Koprivnico, Hudinjo in Voglájino pri Celju, kakor tudi med rekama (kranjsko) Krko in Savo vsa kraljeva posestva po svoji volji z vsemi gozdi, z lovom in ribištvom.²⁾

Povsem prav torej sklepajo povestničarji, da so Valkun in njegovi nasledniki zvrševali grofovsko oblast v Savinjski marki.

Vilhelm II. je imel za ženo hčer Pilštajnskega grofa Engelberta, sorodnika cesarja Henrika II., znano Hemo, katera je od cesarja dobila za doto Vitanjsko, Bizeljsko, Podčetrško, Anderburško in Mokronoško grajščino. Po rani smrti moža in sinov pa je pobožna grofica-vdova odločila vsa svoja posestva l. 1042. za samostanski ustav na Krki (koroški). In ko je bila zatem l. 1071. utemeljena krška škofija, bila so vsa Hemina posestva pridružena tej cerkvi. Druga posestva Seličanov so pripala njihovim sorod-

nikom, med katerimi so bili najvažnejši grofi Hunenburški ali Heunburški (Obri — Vovbre nad Velikovcem) ter so podedovali razven Trušenjske grofije tudi večino Seliških posestev ob Savinji s Celjem vred.¹⁾

Markgrofi Savinjske krajine pa so po smrti Vilhelma II. Seliško-breškega (l. 1036.?) postali, kakor nekateri mislijo, Hemini sorodniki grofi Pleyen ali Playn. Ti so: Askuin grof Playn, umrl med l. 1050.—60., njegov sin grof Starkhand I., umrl pred l. 1090., in tega sin najstarejši Starkhand II. kot markgrofi. Starkhand II. in njegova brata Ulrik in Verigand so solnograškega škofa Thiema preganjali, l. 1095. ga ujeli in zatem pet let imeli zaprtega v ječi; na kar pa je cerkveni poglavar, oslobodivši se s pomočjo nekega prijatelja, izobčil one grofe. Okoli l. 1123. se je markgrof Starkhand II. zapletel v vojno z mariborskim grofom Bernardom, bratom koroškega vojvode Engelberta II. iz rodbine Sponheimske. Zaradi te vojne je pa Starkhand izgubil svojo markgrofijo ter je umrl v siromaščini in zaničevan. Tako tudi njegov brat Werigand, a Ulrik že preje.²⁾

Savinjsko markgrofijo, grofu Starkhandu II. Playnskemu vzeto, dobil je sedaj grof Pilgrim Hohenwart iz rodbine Andechs, in za njim njegov sin Guntar l. 1137. Grof Guntar je imel prepir z admontskim opatom Wolfoldom v stvari neke nune, pa je dal pobožnega opata hudobno na konja naopak privezati in okoli voditi v zasramovanje; zaradi česar je Wolfold od žalosti umrl. Skoro zatem pa je končal tudi Guntar, umrl v Regensburgu 1140.³⁾

On je bil poslednji markgrof dolnje marke v koroški vojvodini ali naše Savinjske krajine.

Štajerska in Avstrija.

Cesar Konrad III. je po smrti omenjenega grofa Hohenwarta doljno koroško markgrofijo podelil Otokarju V. (VII.), grofu v Traungauvu (v sedanji Gornji Avstrijski), kateri je tedaj vladal v gornji karantanski marki t. j. v sedanji gornji Štajerski, ter je tako obe markgrofiji karantanski združil v jedno, od sedaj skupaj imenovano Štajersko, vsaj l. 1149.⁴⁾

Tako je tedaj Celje pripadlo Štajerski, katero pokrajino, za cesarja Friderika I. 1180. povikšano na vojvodino, je l. 1192. dobil avstrijski vojvoda Leopold V., za njim pa Leopold VI. in Friderik Bojeviti, iz hiše babenberške. Ko so izginili Babenbergovci l. 1246; postavil je cesar Friderik II. Štajerski namestnika Otona Ebersteina (do l. 1249.) in zatem grofa Meinharda goriško-tirolskega (do l. 1250).⁵⁾

¹⁾ Lapajne, 51, 52; S. Rutar: „Lj. Zvon“ II. 287.

²⁾ Orožen, C. Kr. 18—20, Lapajne 52—54.

¹⁾ ²⁾ ³⁾ Orožen, C. Kr. 18—20, Lapajne, 52—54.

⁴⁾ Orožen: C. Kron.

⁵⁾ Lapajne: 72, 75, 83.

Leta 1254. je Štajersko pribojeval ogerski kralj Bela IV., a jo je moral l. 1260, prepustiti češkemu kralju Přemyslu Otokarju II., svaku pokojnega vojvode Friderika II. Češki Otokar je po mnogih bojih vladal kot kralj češki, vojvoda avstrijski, štajerski in koroški, mejni grof moravski, gospodar krajnske in slovenske krajine, Ogre in Pordenone, torej tudi malone nad vsemi deželami slovenskimi. Ali premagal ga je naposled na Moravskem polju l. 1278. habsburški grof Rudolf, novo izbrani nemški kralj.¹⁾

V naslednje so vladali nad Štajersko, torej tudi nad Celjem in okolico, vojvode Habsburžani: Albreht I. (l. 1282.—1308.), Rudolf II. in Friderik Lepi (l. 1308.—1330.), Albreht II. (l. 1330.—1358.) itd. No o teh nam itak pripoveduje občna povestnica; zato pa o njih nečemo tukaj dalje govoriti. Samo omeniti je še za našo stran, da sta l. 1286. pripadli Slovenska Bistrica in Savinjska dolina h Koroški, kjer je bil vojvoda Henrik izvoljen tudi za češkega kralja po smrti Rudolfa III. Friderik Lepi pa si je isti pokrajini pribojeval od protivnega svojega sosedu ter ji zopet pridružil Štajerski leta 1311. Tudi Slovenji Gradec z okrožjem je spadal h Koroški l. 1173.—1251.; zatem pa oglejskemu patrijarhatu od l. 1251. do 1360; in šele štajerski vojvoda Rudolf IV. ga je pridobil Štajerski in hiši habsburški l. 1364.²⁾

Razven teh glavnih gospodarjev pa so imeli obširna posestva, močne gradove in tudi veliko oblast mnogi drugi grofi in plemenitaši. Taki mogotci so bili v naši strani tako imenovani Celjski grofi, s katerimi počenja tretja in najslavnejša dōba celjske zgodovine.

No, preje nego li govorimo o teh, omenimo na kratko

še nekaj nezgod.

Mnogo je trpela slovenska zemlja od VIII. stoletja sēm pa vse do konca raznih gospodarjev té-le dōbe.

Razven divjih Avarov so stiskali Slovence, kakor smo videli, Franki in za njimi Nemci, kateri so vzeli našim pradedom politiško slobodo in v velikem delu tudi jezik in národnost. Zatem pa so udarjali tudi na našo stran tedaj

¹⁾ Lapajne 72, 75, 83.

²⁾ Lapajne: *ibid.*

še poganski in razbojski Madjari, katere je bil pozval kralj Arnulf (sin koroškega vojvode Karlmana, roj. nezak. v kor. Blatogradu), na pomoč proti velikomoravskemu Svatopolku l. 890.

Od teh-le piše Orožen: „899 do 902 so Madjari višekrat v naše kraje pridirjali ter so tu strašno divjali. Kamorkoli so oni došli, so cerkve in stane požigali, ženske za kite zvezali in jih s seboj gnali, možkim pa iz života srca rezali, koja so topla pogoltali. Človeško krv so si napivali; kupi mrličev so jim bili mize in klopi. Po vseh naših deželah je bil tak strah pred temi divjaki, da so vselej pri litanijah molili, naj bi jih Bog pred besom Madjarov milostljivo obvaroval.“

K tolikim stiskam in nesrečam od strani ljudij so se pridružile še prirodne sile, katere so istotako nadlegovale tudi naš kraj. Take so bile: velike povodni l. 792. in pozneje l. 1256.; poleg teh silni potresi, posebno l. 1201. dné 4. maleda travna tako močno, da se je mnogo stanov in gradov razsulo in bilo ubitih več ljudij. Nadalje kobilice l. 873., in l. 1306. v tolikem številu, da so solnce na milje daleč zakrivale in vse požrle, kamor so se vsedle; pri Slovenski Bistrici so nekje nekega pijanega jahača s konjem vred oglodale do kostij; ž njimi tudi divje gosi, večje nego labud, ki so imele kljun tri prste širok in dolg bajè tudi pol lakta. Zatem pa lakota, v letih 821., 874., 1261. in 1262., zlasti pa l. 1270., ko je od glada pomrlo toliko ljudij, da so zakopavali kupe mrtvecev v velike jame. Tudi bolezní, kakor človeški pomor l. 792., 883., 1189. sl. in živinska kuga l. 1196., 1261. sl. — in druge nadloge so razsajale.¹⁾

Naposled bodi iz te dōbe tu še zabeleženo, da je potoval iz Akvileje skoz Celje v Rogatec itd. srednjeveški nemški pesnik Wolfram von Eschenbach, kateri tudi v svojem eposu „Parcival“ okoli l. 1205. omenja te kraje, rekoč:

Ich four von Sibilje,
das mer alumb gein Zilje
durch Friül uz für Aglai . . .
Uz Zilje ich für den Rôhas reit,
drî maentage ich dâ vil gestreit . . .

(Dalje.)

¹⁾ Orožen: C. Kr. dot. letn.; Lapajne 150 sl.

Književnost.

Slovenska književnost.

Knjige „Maticе Slovenske“ za leto 1894.

Zgodovina slovenskega slovstva. I. zvezek: Od početka do francoske revolucije. Sp. dr. Karol

Glaser, profesor pri c. kr. drž. gimnaziji v Trstu. Založila Slovenska Matica. V Ljubljani. Tiskala „Katol. Tiskarna“. 1894. 8°. XIV + 220 + IV. — Kdor hoče imeti pravi pojem o slovstveni zgodovini, mora najprej vedeti, kaj je zgodovina sploh.

Velika je namreč razlika med letopisom, kroniko in zgodovino. Letopisec nam podaja dogodke, kakor so se vršili leto za letom, in se ne ozira na medsebojno zvezo posameznih dogodkov. Drugače ravna zgodovinar. Ta ne zājema na površju, ampak poseza v globino, rekli bi, do dna, in hoče najti vsakemu dogodku povod, vso notranjo zvezo med dogodki in njih posledice. Istotako ravna slovstveni zgodovinar. Ne zadovoljuje se naštevajoč posamezne pisatelje in njih spise, temveč hoče povsodi dognati, kaj je povzročilo, da se je jel kak narod baviti slovstveno, katere zunanje in notranje razmere so vplivale na pisatelje, kako je deloval pisatelj na pisatelja, kaj je povzročavalo, da se je slovstvo dvigalo ali da je propadalo. Tak slovstveni zgodovinar mora torej biti dober povestničar sploh, a pot gladiti mu morajo druga dela, ki označujejo točno posamezne pisatelje in dōbe. Kaj se je storilo doslej v Slovencih? Malo. Res, da je že izšlo več „zgodovin slov. slovstva“, a vse so bile zgrajene iz neobdelanih kamenov, neotesanih brun. Kdor bi hotel popolno delo dovršiti, ta bi moral družiti in vezati gradivo, ki bi bilo že zato pripravljeno in obrušeno. Marnov „Jezičnik“ je sicer neprecenljiva knjiga, a je vendar-le samo pomoček slovstvenemu zgodovinarju; saj se tu vrsté pisatelji samo po času, in pozneje jih niti ta ne druží več. Kar je drugih podobnih spisov, tudi ne gladé potov slovenskemu zgodovinarju, zakaj pobirali so stopinjice drug za drugim. Skratka: dela nas čaka še mnogo, predno bo možno spisati Slovincem dobro, zanesljivo slovensko zgodovino. A knjiga že izhaja, in pred nami leži prvi del. Kaj porečemo?

Težko smo pričakovali take knjige, a veselje je kalil strah, da nam ne bo ugajalo delo. Strah se je nekoliko polegel, ko smo začeli knjigo prebirati; delo je boljše, nego smo slutili. To smo hoteli opomniti, predno se lotimo nadaljnje ocene.

V predgovoru (str. I.—XIV.) nam pripoveduje prof. dr. Glaser, kaj se je sploh pisalo o naši književnosti. Temu poročilu sledé kazalo in kratice, potem se pričinja slovstvena zgodovina in sicer v treh oddelkih. Prvi oddelek razpravlja cerkveno-slovansko slovstvo (str. 1—47) in govori o Slovencih kot delu arijskega plemena, o pradomovini še nerazcepljenih Slovanov in njih jeziku, kako so se razcepili, potem o zgodovini Slovencev od l. 569. do 900., ko so se bili že naselili v svoji sedanji domovini. Nadaljnja poglavja nam rišejo slovensko ozemlje do 10. veka, krščanstvo, trud sv. Cirila in Metoda in njiju književno delovanje. Najbrž se ne motimo, če trdimo, da je ta oddelek spisan najskrbneje in najzanimiveje. Tem odstavkom, kakor sploh knjigi, daje veliko vrednost natančna dotična literatura, ki se nahaja pod črto. Veseli nas tudi, da je dr. Glaser sprejel trditev, da ni domovina cerkveno-slovanskemu jeziku Panonija, kar sta dokazovala Kopitar in Miklošič, ampak da moramo vero-

vati starim poročilom. Ta namreč pripovedujejo, da sta sveta brata prinesla s seboj svete knjige. Domovina cerkveno-slovanskemu jeziku bi bila torej Solunska okolica.

Protestantovska dōba se popisuje od str. 47 do 128. Najprej pridemo do pregleda koroške, kranjske, štajerske in primorske zgodovine od X. do XVI. veka, potem do skupne zgodovine slovenskih dežel od l. 1500.—1740. Ko smo se nekoliko pomudili pri opisu sedanjega slovenskega ozemlja in slovenskih narečij, iz katerih je pričelo kliti slovstvo, ustavimo se pri sledovih slovenskega slovstva do 16. veka. Na str. 67. piše dr. Glaser: „Tudi dokazuje (slovenska pesem *Salve Regina*), da so Slovenci imeli cerkvene pesmi uže pred protestantovsko dōbo.“ Res je to, toda ko bi tudi te pesmi ne bilo, ne bilo bi nam dvomiti o tem, da so imeli Slovenci svoje nabožne pesmi že pred Trubarjem, saj je Trubar sam sprejel take stare pesmi med svoje, četudi jih je nekoliko preuredil. To mnenje potrjujejo tudi Marijine pesmi iste dōbe, ki se hranijo v Carigradu in so jih našli pred leti madjarski učenjaki. „Matica Slovenska“ bi si pridobila novih zaslug, ko bi nam oskrbela prepis teh starih pesmij. Izvestno bi ji storilo to uslugo avstrijsko poslaništvo.

Temu splošnemu pregledu sledé poglavja: Protestantovstvo in njegovi pospešitelji, slovstven pregled in pisatelji. Tudi ta oddelek je skrbno sestavljen.

Str. 90 beremo: „Protestantje slovenski, vzgojeni po nemški, vpotrebljevali so slovstvo kot orodje za verske namene in vzbudili v Slovencih slovstveno delovanje. Vprašati pa se mora, zakaj da katoliški duhovniki v prejšnjih stoletjih niso čutili potrebe prirediti si kako knjigo v slovenskem jeziku.“

Na to vprašanje odgovarjamo: Kristus je svoji cerkvi ukazal: Učite vse narode! Človek je pa duhovno-čutno bitje. Temu mora biti primerno tudi odgojilo. Črka je mrtva; duh je, ki oživlja. Živa beseda je čutno-duhovno sredstvo, ki vzgaja človeka. Tako so tudi slovenski duhovniki rabili besedo poučevaje narod. Sami so se seveda likali latinski in nemški, a pridigovali so vendar-le vedno slovenski. Kdo bi bil pač tako nespameten, da bi govoril ljudstvu v njemu nerazumljivem jeziku? Druga stvar je bila, če je prišel kak ptujec v deželo, recimo leta 1454. sv. Janez Kapistran, ki je dramil zoper Turka, propovedujoč latinski. Tolmač je potem slovenil govor za prosto ljudstvo. Slovensko besedo so torej rabili slovenski duhovniki razlagajoč sv. resnice. Šol je bilo tedaj še malo, a tudi knjige še niso bile dosti znane, saj se je tisek pričel šele sto let prej, predno se je tiskala prva slovenska knjiga. Protestantje so dobro vedeli, da jim propovedovanje ne more toliko hasniti kolikor knjiga, zato so načelno širili knjige, zlasti

sveto pismo, ki naj bi bilo jedin vir prave vere. Temu se pa protivi katoliška cerkev, vedoč, kako lahko zabrede, kdor se ne ozira na pravo in edino upravičeno razlagalko večnih resnic.

To je torej pravi vzrok, in noben drugi, zakaj da niso že prej pisali katoliški duhovniki knjig, ampak je trebalo šele protestantov. Nikakor pa ne kratimo s tem zaslug protestantom, ki so nam probudili slovstvo: hoteli smo le pojasniti povod njihovega delovanja.

Naši knjigi mnogo škoduje obilica natančnih naslovov. Dr. Glaser se je zanje posebno ogreval, kar je sicer hvalevredno, a knjigi jemlje ta množica naslovov pregled. Kako pregledna je Sketova: „Slovenska slovstvena čitanka“! Dr. Glaser bi bil bolje ukrenil, ko bi bil natančne naslove zbral na koncu knjige. Kako čudno je videti naslove raznih izdaj „Evangelia inu Lystuvi“ na str. 152—155, ali posvetilo na str. 183! V „Dostavkih“ omenja dr. Glaser sam: „Kje se pa nahaja katera redkih knjig opisanih v I. zvezku te ‚zgodovine slovenskega slovstva‘, pové se v II. zvezku.“ Isto naj bi bil storil z naslovi!

Nekoliko premalo se nam zdi povedano o slovenskih tiskarnah, zlasti o Mandelcu str. 88. Natančneje je pisal o njem „Kres“ l. 1886. Dr. Glaser ga imenuje prvega slovenskega tiskarja. Po pravici! Zakaj Linhartovih besed ne smemo imeti za resno, ko pravi: „Damals verlór Laibach, wie ich bei der Fortsetzung dieser Geschichte zeigen werde, eine glagolitische Druckerei, die wahrscheinlich eben jene war, welche jetzt die Propaganda in Rom besitzt.“ (Versuch e. Gesch. von Krain 1791. II. B. str. 348.) Linhart se je tu pač urezal. Misli je morda na tiskarno Auguština Friessa, katera je bila v Ljubljani l. 1561, a ni tiskala niti trohice slovenskega.

Tretja dōba je katoliška. To obravnava dr. Glaser od strani 128. naprej in sicer v dveh oddelkih, sedemnajsti in potem osemnajsti vek. Posebno poglavje razpravlja delovanje ogerskih Slovencev in kajkavskih pisateljev.

Stran 148. piše. „Važna dolžnost te komisije (protireform.) je bila, uničiti vse protestantovske knjige. Prvikrat so jih sežigali l. 1600. in 1601.; drugikrat so jih sežgali tri vozove; nekaj knjig so odkupili stanovi, ki so jih hranili v ljubljanski zbornici. L. 1774. je pogorelo jezuitsko poslopje, in tedaj so se pokončale še tiste slovenske protestantovske knjige, ki jih niso mogli uničiti poprej. Slovensko slovstvo je imelo veliko škodo.“

„Resnico piši vestni zgodovinar!“ Prav je, da se to omenja, a trebalo bi nekoliko razlage. Cerkevni zbor tridentinski določuje v sklepih četrte seje, katere knjige smejo brati katoličani, in izobčuje vsakega, ki bi pisal ali bral neverske knjige ali izdal sv. pismo v domačem jeziku brez cerkve-

nega dovoljenja. Protestantje so torej že prej vedeli, da zapadejo kazni, in da se jim bodo knjige požgale. Sicer so se knjige jemale le preprostemu ljudstvu, ki jih ni umelo rabiti, nasprotno so škofje dovoljevali slovenski duhovščini Dalmatinovo sveto pismo.

Če so dandanašnji slovenske protestantovske knjige redke, niso tega krivi protireformatorji, marveč časov zob. Koliko katoliških knjig iz približno one dōbe je neki ostalo, in vendar jih nihče ni nalašč zatiral! Saj še vseh Kastelčevih knjig nimamo, ki so bile vendar več ko sto let pozneje izšle. Ker so pa jezuiti sami hranili več protestantovskih knjig, kaže, da so vojsko napovedali le napačni rabi knjig, ne toliko knjigam samim.

To omenjamo zato, ker skoro vsi naši kritiki opisujejo dogodek kot nekaj strašnega; to pa gotovo škoduje dobri stvari. Pazni bralec naj le primerja spis dr. Kreka v „Oesterreichische Monarchie in Wort und Bild“. Stran 435 beremo: „Diese (Gegenreformation) eröffnete ihre Wirksamkeit mit einem energischen Autodafé der protestantischen Bücher“ itd.

Ogledali smo si knjigo po obsegu, preidimo k podrobnostim. Ker pisatelj sam želi, da bi ga opozorili na hibe in nedostatke, hočemo navēsti nekoliko točk.

O Ign. pl. Kleinmayerja knjigi: „Zgodovina slovenskega slovstva“ pravi dr. Glaser: „Znana je njena usoda“ (str. XI). Istinito, a pomisliti nam je, da je hotel Kleinmayer spisati knjigo „namenjeno šoli in domu“. Ko bi hoteli čakati popolne knjige, ne dočakali bi je do sodnjega dné (Bleiweis). Če je ocenil Levstik to knjigo tako rezko, ne zmanjšuje to njene cene. Levstik je hotel pač pokazati svojo učenost, v oceni pa se nahaja vendar-le več brezobzirnih in zbadljivih opomb in postranskih ekskurzov nego stvarnih opazk in dobrohotnih popravkov. Vkljub temu je knjiga učencem mnogo več koristila, nego bi hasnilo čakanje boljše slovstvene zgodovine. — Na str. XII. bi pridejali spis P. Bohinjca v Vrtnu l. 1886. in 1887. naslovljen: ‚Pisma‘, potem ‚Slovanstvo I.‘, ki razpravlja o slovstvu str. 189—193. Omeniti bi se utegnila tudi knjiga: „Slovanska vzajemnost, l. 1887.“ radi mnogih življenjepisov, Sketova: „Slovenska slovstvena čitanka“, l. 1893., in „Staroslovenska čitanka“, ki je seveda šele izšla, ko se je še knjiga tiskala. Na str. 1 bi se dal uvrstiti spis Josipa Šumana: „Starost Slovanov v Evropi“. Letopis Matice Slov. leta 1881., in stran 36 „Staroslovensko vprašanje“. Na str. 25 naj se dodá: Tisočletnica Metodova 1885. Med slavospevi naj se omeni: Posavski: Pri maši sv. Cirila in Metoda. Zvon leta 1882, 421. Svetega Metoda smrt. Prevel A. Aškrc. Večernice leta 1887. Na isti strani naj se popravi: „ta spis („Življenje in delovanje svetega Cirila in Metoda“) v Letopisu Matice Slovenske leta 1880.) je prevod papeževih pisem v

britanskem muzeju“ v „ta spis je prevod papeževe okrožnice Grande munus“. Stran 43 bi se utegnilo pristaviti, da je oskrbel najnovejše glagolske knjige Leon XIII. Razven misalov naj se omeni glagolski Rituale Romanum 1640, brevijarij leta 1688. „ritu quidem Romano, sed idiomate Slavonico et caractere S. Hieronymi vulgo nuncupato“, in l. 1791. Na str. 50 nedostaje: „Dom in Svet“ radi mnogih krajevnih popisov in slik, istotako „koledar družbe sv. Moh.“, Stiasny: Kamnik l. 1894. — Lapajne: Krško in Krčani 1894. — Cerknica 1863. Likar. — — Bilder a. Krain I. Sima. — Zgodovina farâ ljubljanske škofije. A. Koblar. — Na str. 52 beri I. Orožen in V. Orožen, ki je bil pesnik. Pristaviti bi bili njegovi spisi štajerskih dekanij. Stran 51 beri „v XII. stoletju“ ne v „XI.“; zakaj v Zatični se je ustanovil samostan l. 1135. Str. 69 pod črto beri: „Ljubljanski Zv.“ 1881, 452, ne 448. Na isti strani beremo za vinograjski zakon leta 1582. in preložnikovo ime Andrej Recelj, na str. 90 o istem rokopisu l. 1583. in ime Ant. Recelj. Prvo velja. Tudi bi bilo omeniti, da je nemški izvirnik iz l. 1543, ne pa da „so bili kranjski stanovni dali prevesti na slovenski jezik „Vinograjski zakon leta 1543.“. Zato je tudi Recelj drugi katoliški pisatelj, ker je Paheneker prvi, in ne nasprotno, saj je Paheneker izdal katekizem l. 1574., Recelj je pa poslovenil „Gornih Bukvi“ leta 1582. Str. 75 naj se piše Jurišič, ne Juričič. Str. 84 beri leta 1564. ne 1594. Stran 74 bereš: S. Krelj iz Idrije in str. 108 iz Vipave; zadnje je pravo. Stran 106 je izpuščena številka L, da se more brati l. 1582. Na str. 155 meni dr. Glaser: „v minolem stoletju je cerkev bila tedaj bolj narodna“. Ni res! Dr. Glaser naj bere „Izvestja“

l. 1894. str. 247. dalje. Sicer naj se o stvari bolje pouči. Maksimilijan ni bil „ljubljski škof“, ampak rojen Celjan in škof lavreaški; emonski škof je bil Maksim. Sicer naj blagovoli pogledati naš brevijarij, posebno „Proprium Labacense“; tu najde: Maksima 29. maja, Maksimilijana 12. oktobra, Justa 3. novembra. Isto lahko najde v „Življenju svetnikov“ (Rogač-Torkar) in v vseh slovenskih koledarjih. — Viktorina je natančno opisal dr. M. Napotnik. Kdo

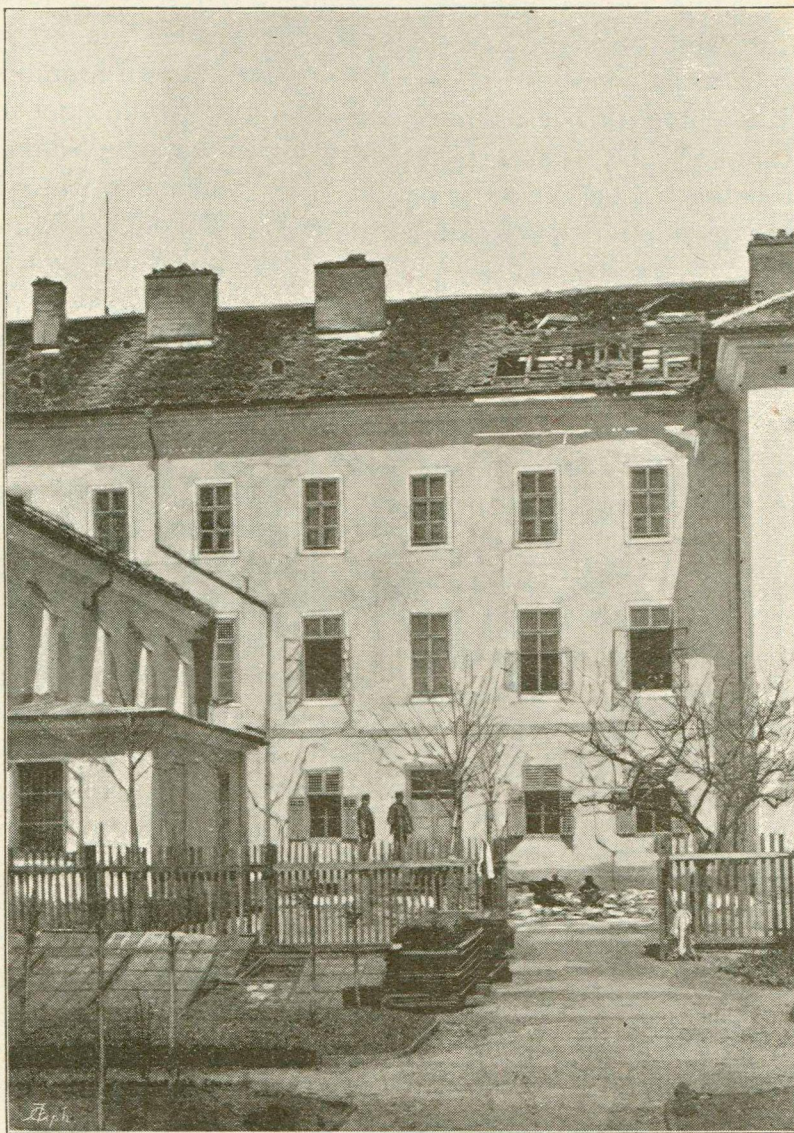
torej „rajši druge opisuje“? Saj Glaserju niti naštetih niso Slovenci, ko trdi, da so se Slovenci naselili šele po l. 569. (str. 9) v te pokrajine. Stran 189. beri 1770 ne 1670. Na str. 199. se nahaja kaj čuden stavek: „Küzmič ni vedel za Dalmatina in Dalmatin za Küzmiča ne; vsekako bi bil Küzmič koristil Dalmatinu.“ To je vendar-le preveč „pium desiderium“. Kdaj je izšla Dalmatinova (l. 1584.) in Küzmičeva (l. 1771.) biblija! Neumljiv je tudi stavek: „Po svoji smrti je Maksimilijan zapustil žalostno Hrvatsko, ki je zaman iskala pomoči.“ (Str. 207).

Še nekoliko tiskovnih pomot! Na str. III. beri: „pripovedniki“ m. „propovedniki“, str. 15. „upravičenih tožb“ m. „opravičenih“; stran 30. „dve in pol leta“ m. „dva“.

Str. 35 in dalje pišimo rajši „evangelij“ m. „evangelije“. Stran 36 „heksaameron“ mesto „hekaameron“. Na str. III. je izpuščena besedica „nam“ v „Od tam nam misleci globoki“.

Splošna naša sodba je taka: knjiga je dobra, zanesljiva, radi natančnega izkaza virov celó porabna, a premalo pregledna radi obilice naslovov. Ker pride pisatelj v drugem delu do novejši dôle in so knjige že bolj znane, odpade ta neugodnost sama ob sebi. Zato upamo, da nas razveseli drugi del še bolj nego prvi.

V. S.

Del Marijanišča po potresu.

Odlikovanje „Dom in Svet“-a.

Naši naročniki in dragi prijatelji nam pač ne zamerijo, da jim naznanjamo to-le novico:

Nj. ces. in kr. Apostolsko Veličanstvo cesar Franc Jožef je z najvišjim odlokom z dné 3. rožnika t. l. blagovolil milostivo sprejeti predloženi VI. letnik „DOM in SVET“-a za c. in kr. družinsko fidejkomisno knjižnico.

Povod temu odloku sta bili najbolj v lanskem letniku natisnjeni sliki vojvoda Leopolda III. in vojvodinje Viride, dveh pre-slavnih prednikov naše cesarske rodbine.

Bili so še nedavno časi, ko so naš list celó pri naučnem ministerstvu tožili, da deluje za

nevarni panslavizem. A naši bralci dobro vedó, da gojimo, kolikor moremo, resnično avstrijsko domoljubje. Zato nas srčno veseli, da se je sedaj to priznalo na najvišjem mestu. S tem se je pa tudi pot za obrekovanje zaprla našim neprijateljem.

Veseli nas iz tega vzroka odlikovanje našega lista, veseli zaradi naših dobrih sotrudnikov, katerim bodi iskrena zahvala. Veseli nas pa tudi zaradi vseh Slovencev, saj ima tudi naša slovenska knjiga pot do milega nam vladarja; saj vidimo, da se naš svetli cesar raduje napredka naše slovenske knjige. Delujmo neutrudljivo, da se nam naša književnost čim dalje lepše razcvete Bogu v čast, v prosep mile slovenske domovine in v slavo velike naše skupne Avstrije!

Darovi za Marijanišče.

Gospod Ivan Nagode, dekanijski administrator	gld. 50.—
Neimenovan dobrotnik po gospodu Matiji Mraku, stolnem vikarju „	100.—
Neimenovan dobrotnik po gospodu Janezu Bilcu, duhovniku	„ 10.—
Po gospodu p. Kasijanu Zemljaku v Nazaretu učenci	„ 7.68
Med temi so darovali posebej: Francek, Micika in Malčica Turnšek po 1 krono.	

Gospod Frančišek Šotel, gimnazijec	gld. 1.—
Gospoda Franč. Zorman in M. Cuderman	„ 2.—
Gospod Josip Pirš, posestnik	„ 1.—
Gospa Marija Rožič za kapelo	„ 1.—
Gospod Matija Vilar, posestnik	„ —.90
Gospod dr. Frančišek Detela, gimn. ravnatelj	„ 2.—
Gospod Frančišek Ceket, posestnik „	1.80
Gospod Frančišek Marešič, župnik „	10.—

Kresne ali ivanjske pesmi belokranjskih kresnic.

(Zapisal Janko Barlè.)

(Dalje.)

III. 2. Gradaška kresna pesem.

V Gradcu se poje še druga, slična 2. metliškej (od l. 1849.) samo da je daljša od one.

Oj Janez, oj Janez gospod in Šentjanž!

Oj svetiga Šentjanža
Krsnika božjega.
V puščavi je prebival
Let trideset in tri,
Njegova jed je bila
To prosto korenje,
Njegova pit je bila
Ta rosa juternja.
Če zjutraj je zamudil,
Je cel dan žejin bil

Njegova postelj bila
Ta trda škatica.
Odeja mu je bila
Zelena vejica.
Sosede so mu bile
Nebeške zvezdice.
Njegova ljuba bila
Nebeška lunica.
Nato so pripeljali
To dete Jezusa
Oj krsti ti to dete
To dete majheno!
Kako bom Janez krstil
Ker nisem krščen sam?
Oj ti si Janez krščen
V telesu maternem.

Oj kak' sem Janez krščen,
 Ker botrov ne poznám?
 Tvoj boter je odonod,
 Kjer solnce gori gre,
 A botra pa odonod,
 Kjer solnce doli gre.
 Na to so priletela
 Bela golobca dva:
 Ta prvi je donesel
 Srebrno kanticó;
 Ta drugi je donesel
 To belo rutico.
 Potém Janez krščuje
 To dete Jezusa:

V imen Boga Očeta,
 Sina, svet'ga Duhá.¹⁾

IV. Dobraviška kresna pesem.

Na Dobravicah (p. Podzemlju) pojó kresnice
 to pesemco:

Bog daj, Bog daj dober večer,
 Dragi kmetič moj!
 Mi smo nocoj malo spale,
 Tvojo njivo varovale.
 Daj Bog, Marija, daj dobro leto!²⁾
 Na njivi šenica rase
 Š'nica je jen žlahten tek,
 Nobene maše brane ni,
 Da šenice zraven ni.
 Daj Bog, Marija, daj dobro leto!
 Bog daj, Bog daj dober večer,
 Dragi vinorejc!
 Mi smo nocoj malo spale,
 Tvojo trto varovale.
 Daj Bog, Marija, daj dobro leto!
 V gori tvoji trta rase,
 Trta je jen žlahten sad,
 Nobene maše brane ni,
 Da vinca zraven ni.
 Daj Bog, Marija, daj dobro leto.
 Bog daj, Bog daj dober večer,
 Dragi vrtnar moj!
 Mi smo nocoj malo spale,
 Tvoje zel'sče varovale.
 Daj Bog, Marija, daj dobro leto!
 Na vrtu zelišče ti rase,

¹⁾ Ta pesem je zložena po legendi o svetem Janezu Krstniku. Sodeč po meri in po jeziku, ni se ta pesem rodila med Belimi Kranjci (tako misli tudi g. I. Navratil gl. Kres I. 1886. str. 357) marveč je priromala iz Gornje Kranjske (bodi si od Dolenjcev, Krajinčanov ali Gorenjcev).

²⁾ Ta pesem se ne poje po onem napevu, kakor druge kresne pesmi; tudi: „Daj Bog, Marija, daj dobro leto!“ se ne pripeva za vsako kitico, ampak samo tamkaj, kjer je naznačeno. Napev te pesmi je jako lep.

Zel'sče je jen žlahten sad,
 Nobena jed okusna ni,
 Če zel'sča zraven ni.
 Bog daj, Marija, daj dobro leto!
 Bog daj, Bog daj dober večer,
 Dragi pastir moj!
 Mi smo nocoj malo spale
 Tvoje blago¹⁾ varovale.
 Daj Bog, Marija, daj dobro leto!
 Blago ti na polju pase,
 Blago je pohlevna stvar.
 Nobenega kosilca ni,
 Če goveje²⁾ zraven ni.
 Daj Bog, Marija, daj dobro leto!

V. Primoška kresna pesem.

Na Primostku (p. Podzemlju) pojó sledečo pesem:

Bog daj, Bog daj dober večer,
 Za večerkom bolje jutro!
 Gospodarji, gospodinje,
 Po hiši vam vsa družina!
 Pred vrati vam hladna senca,
 V hladni senci lepa pojstla.
 Z belo rjuho pregrnjena.
 Na nji leži lepo telo,
 Lepo telo, lepi Janez.³⁾
 Uz njega je drugo telo,
 Drugo telo, lepa Mare.⁴⁾
 Pred vrati oj so vam zrasla
 So vam zrasla dva hrastička;
 Niso vam to dva hrastička
 Neg' so vam to dva fantička;
 Lepi Janez⁵⁾ lepi Miko.⁶⁾
 Lepi Janez Boga moli,
 Da bi dal mu šteri voli,
 Da bi polje izorali,
 Izorali, razorali.
 Lepi Miko Boga moli,
 Da bi dal mu dosti čbela,
 Da bi senco razkrivale.
 Pred vrati oj, je vam zrasla
 Lepa, visoka konoplja.
 Ni konoplja, neg' devojka;
 Je devojčka, lepa Anče.⁷⁾
 Lepa Anče rože sadi.
 Hvala, hvala vaš'ga dara,
 S katerim ste nas darovali.
 Daroval vas Bog, Marija,
 Sveti Petar, ključar božji.

(Konec.)

¹⁾ Blágo znači na Belokranjskem in na Notranjskem goveja živina.

²⁾ Govéja = govedina.

³⁾ in ⁴⁾ Imeni gospodarja in gospodinje.

⁵⁾ in ⁶⁾ Imeni sinov.

⁷⁾ Ime hčerke.